

MASTERTHESIS | PUBLIC MANAGEMENT

Effecten van deelname aan het Zwolse burgerberaad op vertrouwen in de gemeente Zwolle

Een longitudinale studie naar effecten van deelname aan het
burgerberaad op vertrouwen, kennis, houding en de ervaren
proceskwaliteit.

Universiteit Twente
Marijn Seuters, 12 mei 2026

Samenvatting

Deze thesis onderzoekt hoe deelname aan het Zwolse burgerberaad samenhangt met het vertrouwen van deelnemers in de gemeente Zwolle, en welke rol procedurele rechtvaardigheid, kennis, houding en deliberatieve kwaliteit daarin spelen. Het Zwolse burgerberaad vond plaats van november 2023 tot mei 2024 en bestond uit vijf bijeenkomsten waarin gelote inwoners samen advies opstelden over de vraag hoe Zwolle op een eerlijke manier klimaatneutraal kan worden in 2040. Het burgerberaad is opgezet als een deliberatief democratisch instrument, met de verwachting dat deelname niet alleen kan bijdragen aan beleidsvorming, maar mogelijk ook aan vertrouwen van deelnemers in de lokale overheid.

Theoretisch sluit het onderzoek aan bij literatuur over vertrouwen in de overheid, de zogenoemde illusion of explanatory depth, procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve democratie. Vanuit deze literatuur is verondersteld dat deelname aan een burgerberaad kan samenhangen met vertrouwen via verschillende mechanismen. Enerzijds kan deelname leiden tot meer kennis en een andere houding ten opzichte van het onderwerp. Anderzijds kan vooral de ervaren kwaliteit van het proces van belang zijn, in het bijzonder de mate waarin deelnemers zich serieus genomen, respectvol behandeld en gehoord voelen.

Om deze vraag te onderzoeken is gebruikgemaakt van een longitudinale pre-post surveyanalyse met drie meetmomenten: een nulmeting voorafgaand aan het beraad (V0), een tussenmeting tijdens het beraad (V2) en een eindmeting direct na afloop (V3). Voor de longitudinale analyses zijn alleen respondenten meegenomen die zowel V0 als V3 volledig hebben ingevuld. Dat levert een analysegroep op van 31 deelnemers. De analyses bestaan uit beschrijvende statistiek en correlatieanalyses op groepsniveau en op individueel niveau. Daarnaast zijn exploratieve analyses uitgevoerd naar verschillen tussen drie leeftijdsgroepen: 15–35 jaar, 36–55 jaar en 55+.

De resultaten laten zien dat deelname aan het burgerberaad niet leidt tot een significante toename van vertrouwen in de gemeente Zwolle. Het vertrouwen van deelnemers is bij aanvang al relatief hoog en blijft gedurende het proces grotendeels stabiel. De gemiddelde vertrouwensscore stijgt in de analyse van 3,77 naar 3,81 op een vijfpuntsschaal, een verschil van slechts 0,04 punt. Tijdens het beraad is wel een lichte stijging zichtbaar, maar deze zet zich niet structureel door tot na afloop. Op basis van deze resultaten wordt geconcludeerd dat het burgerberaad het bestaande vertrouwen van de deelnemersgroep eerder bevestigt dan vergroot.

Ook voor kennis en houding worden slechts beperkte veranderingen gevonden. De gemiddelde houding stijgt tussen de eerste en laatste meting met 0,08 punt op een vijfpuntsschaal. Deze toename is klein en er is geen statistisch significant verband gevonden met verandering in vertrouwen.

De houding ten opzichte van het klimaatvraagstuk verandert eveneens nauwelijks. Ook hier is sprake van een zeer beperkte en niet significante verandering. De resultaten wijzen er daarmee op dat dit burgerberaad niet primair heeft gefunctioneerd als instrument voor kennisoverdracht of attitudeverandering.

De ervaren procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit (samen proceskwaliteit) van het proces worden daarentegen hoog beoordeeld. De gemiddelde scores op procedurele rechtvaardigheid liggen op beide meetmomenten rond de 4,1 op een vijfpuntsschaal. Vooral aspecten als respectvolle behandeling, de mogelijkheid om gehoord te worden, gelijkwaardigheid en zorgvuldigheid scoren hoog. Deze bevinding laat zien dat deelnemers het burgerberaad overwegend als eerlijk, zorgvuldig georganiseerd en transparant hebben ervaren.

Wanneer niet alleen naar gemiddelden maar ook naar individuele veranderingen wordt gekeken, blijkt dat sommige deelnemers wel degelijk een toename in vertrouwen laten zien, terwijl bij anderen sprake is van stabiliteit of een lichte afname. De correlaties tussen individuele veranderingen in vertrouwen en veranderingen in kennis, houding, procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit zijn echter allemaal klein en niet statistisch significant. De samenhang is het sterkst voor proceskwaliteit en zwakker voor kennis ($r = 0,12$) en houding ($r = 0,16$). Op basis van deze analyses is er geen verband aangetoond tussen deze variabelen en verandering in vertrouwen. Wel sluit de richting van de verbanden aan bij de theoretische verwachting en dat proceservaringen iets relevanter zijn voor vertrouwen dan kennis of houding.

De aanvullende analyses naar leeftijdsgroepen laten zien dat de effecten van het burgerberaad niet volledig uniform zijn. Jongere deelnemers starten gemiddeld met lager vertrouwen en minder kennis, maar laten gedurende het proces relatief grotere veranderingen zien. Oudere deelnemers starten met hogere niveaus van vertrouwen en kennis en vertonen vooral stabiliteit. Voor alle leeftijdsgroepen geldt dat procedurele rechtvaardigheid samenhangt met vertrouwen, maar de accenten verschillen. Jongere deelnemers hechten vooral waarde aan het gevoel gehoord te worden, terwijl oudere deelnemers relatief meer letten op zorgvuldigheid en de ervaren rechtvaardigheid van de uitkomsten.

De centrale conclusie van deze thesis is dat deelname aan het Zwolse burgerberaad niet heeft geleid tot een significante verandering in vertrouwen, kennis of houding van deelnemers.

Daarmee kunnen burgerberaden nog steeds bijdragen aan de ervaren legitimiteit van democratische besluitvorming en aan de betrokkenheid van inwoners bij beleid, ook wanneer directe effecten op vertrouwen beperkt blijven.

Bij de interpretatie van deze bevindingen moet rekening worden gehouden met enkele beperkingen. De analysegroep voor de gepaarde analyses is met 31 respondenten die alle vragenlijsten volledig invulden relatief klein, waardoor de statistische kracht beperkt is en kleine effecten moeilijk aantoonbaar zijn. Ook is sprake van mogelijke self-selection bias, omdat deelnemers zich vrijwillig hebben aangemeld voor loting en mogelijk al positiever tegenover de overheid stonden dan gemiddeld in Zwolle. Daarnaast zijn de gebruikte schalen gebaseerd op een beperkt aantal items, waardoor complexe theoretische concepten slechts gedeeltelijk zijn geoperationaliseerd. De resultaten moeten daarom voorzichtig worden geïnterpreteerd en bieden vooral inzicht in patronen binnen deze deelnemersgroep.

Inhoudsopgave

Samenvatting2

Inleiding	7	
1	Theoretisch perspectief & onderzoeksvragen	9
1.1	Vertrouwen	9
1.2	Vertrouwen in de gemeente Zwolle In Zwolle is er nog weinig onderzoek gedaan naar het vertrouwen van inwoners in de gemeente. Er is wel een beeld over de tevredenheid van het functioneren van de gemeente. Het Buurt-voor-Buurt Onderzoek wordt in Zwolle sinds 1995 eens per twee jaar uitgevoerd met een kleine 10.000 respondenten vanaf 15 jaar en ouder. Bewoners konden het functioneren van de gemeente in algemene zin beoordelen met een rapportcijfer. Het rapportcijfer dat bewoners van Zwolle aan de stad geven lag in 2024 op het gemiddelde rapportcijfer op een 7,8, net als in 2020 en 2022 (7.7) In 2018 was het cijfer voor Zwolle als stad een 8. 44%) verwachtte daarbij eind 2024 dat Zwolle er de komende jaren verder op vooruit zal gaan. Hoewel het geen exacte cijfers zijn over het vertrouwen in de gemeente scoren deze cijfers hoger dan landelijk gemiddelden.	10
1.3	Dimensies van vertrouwen in gemeenten	11
1.4	Mogelijke effect van deelname aan een beraad op het vertrouwen van deelnemers Er volgen uit de literatuur (Bleijenberg, 2021) (Brenninkmeijer, 2021) een aantal mechanismen, die ook grotendeels zijn te koppelen aan de onder 2.3 genoemde dimensies van institutioneel vertrouwen. Uit deze mechanismes blijkt dat burgerberaden kunnen helpen de vertrouwenskloof tussen burgers en de lokale overheid te overbruggen. Hieronder volgt de vertaling van deze mechanismes op deelname aan een burgerberaad. Het aspect competentie is hieronder niet meegenomen omdat de competentie van een gemeente niet relevant is voor deelnemers tijdens het beraad zelf:	12
1.5	Kennis en houding: De Illusie van het beter weten-theorie	14
1.6	Procedurale rechtvaardigheid	14
1.7	Kenmerken van een goed deliberatief proces	16
1.8	Onderzoeksvragen	18
2	Methodologie en data-analyse	20
2.1	Effect van deelname aan het beraad op vertrouwen in de Gemeente Zwolle	21
2.2	Verandering in kennis en houding en effect op vertrouwen	22
2.3	Deliberatieve kwaliteit en ervaren van procedurele rechtvaardigheid De theorie van procedurele rechtvaardigheid stelt dat burgers hun oordeel over instituties zoals de gemeente in sterke mate baseren op de manier waarop besluitvormingsprocessen verlopen, en minder op de uiteindelijke uitkomsten	

(Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2006). Belangrijke aspecten hierbij zijn onder andere de mogelijkheid om gehoord te worden (door Tyler voice genoemd), respectvolle behandeling, transparantie en consistentie van het proces. Op basis van deze theoretische inzichten is procedurele rechtvaardigheid in dit onderzoek gemeten met meerdere Likert-items die deze verschillende dimensies operationaliseren. Procedurele rechtvaardigheid kent overeenkomsten met deliberatieve kwaliteit omdat het beide over proces gerelateerde ervaringen van deelnemers gaat. Deze proces kenmerken zijn gemeten met acht items in de eindmeting van de vragenlijst (V3 Q22-1 t/m V3Q22-8). De items meten de verschillende aspecten van procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit zoals in de theorie benoemd. De vragen zijn gericht op de ervaring van deelnemers tijdens het burgerberaad, zoals de mate waarin zij zich serieus genomen voelden, of zij voldoende ruimte hadden om hun mening te geven en of het proces als eerlijk en zorgvuldig werd ervaren. Door deze items te combineren ontstaat een vijfpuntsschaal die de ervaren procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit van het proces weergeeft.

		23
2.4	Analyse naar leeftijdsgroepen	24
2.5	Steekproeftrekking	24
2.6	Ethiek	25
3	Resultaten	26
3.1	Vertrouwen in de gemeente Zwolle	26
3.2	Verandering van kennis	27
3.3	Verandering van houding	28
3.4	Proceskwaliteit	29
3.5	Veranderingen op individueel niveau	30
3.6	Verschillen tussen leeftijdsgroepen	33
3.7	Individuele veranderingen in vertrouwen per leeftijdsgroep	35
4	Conclusies, discussie en aanbevelingen	37
4.1	Effect van deelname aan het burgerberaad op vertrouwen	37
4.2	Verandering in kennis en houding	38
4.3	Deliberatieve kwaliteit en ervaren procedurele rechtvaardigheid	38
4.4	Verschillen tussen leeftijdsgroepen	39
4.5	Beantwoording hoofdvraag	39
4.6	Beperkingen ontwerp	40
4.7	Discussie	42
4.8	Aanbevelingen	44

Inleiding

Het Zwolse burgerberaad vond plaats van november 2023 tot mei 2024 en bestond uit vijf bijeenkomsten. In dit beraad werkten inwoners gezamenlijk aan een set adviezen die door de gemeenteraad worden gebruikt bij de verdere vormgeving van het lokale klimaatbeleid. Met dit eerste burgerberaad beoogt de gemeente Zwolle inwoners actief te betrekken bij complexe beleidsvraagstukken, in dit geval de vraag hoe Zwolle op een eerlijke manier klimaatneutraal kan worden in 2040.

Naast deze inhoudelijke doelstelling leeft de verwachting dat deelname aan een burgerberaad ook invloed heeft op deelnemers zelf, bijvoorbeeld op hun kennis, houding en vertrouwen in de overheid. In Nederland is echter nog beperkt empirisch onderzoek gedaan naar de relatie tussen deelname aan een burgerberaad en het vertrouwen in de lokale overheid die het beraad organiseert (Stouten & Koops, 2020).

Dit onderzoek richt zich daarom op de in het ontwerp van het burgerberaad vastgestelde evaluatiecriteria die is samengevat tot de vraag in hoeverre deelname aan het Zwolse burgerberaad samenhangt met veranderingen in vertrouwen in de gemeente Zwolle, en in hoeverre deze eventuele veranderingen verklaard kunnen worden door factoren zoals procedurele rechtvaardigheid, ervaren kwaliteit van het deliberatieve proces en verandering in kennis en houding ten aanzien van het klimaatvraagstuk. De concrete onderzoeksvragen worden aan het einde van het theoretisch hoofdstuk geformuleerd.

Het burgerberaad in Zwolle is een voorbeeld van een deliberatief democratisch initiatief, waarbij een groep door loting geselecteerde inwoners gezamenlijk tot aanbevelingen komt voor de politiek. De gemeente Zwolle nodigde hiervoor 10.000 willekeurig geselecteerde inwoners uit, waarvan zich bijna 800 mensen aanmeldden. Uiteindelijk zijn 120 deelnemers geloot, met als doel een diverse en zo representatief mogelijke groep samen te stellen naar leeftijd, opleidingsniveau en woonwijk. Deelnemers hoefden geen voorafgaande kennis van het onderwerp te hebben; gedurende het proces ontvingen zij informatie van de gemeente en onafhankelijke experts en werkten zij samen aan het ontwikkelen van adviezen.

Een burgerberaad kan worden gezien als een vorm van deliberatieve democratie, waarin burgers niet alleen als kiezers, maar ook als actieve deelnemers betrokken zijn bij besluitvorming over complexe en vaak normatief geladen vraagstukken. Kenmerkend voor deze vorm is dat deelnemers, op basis van informatie en onderlinge dialoog, tot gezamenlijke aanbevelingen komen. De uitkomsten van een burgerberaad bestaan doorgaans uit een set adviezen die door de politiek worden meegewogen in besluitvorming. Daarmee vormt het burgerberaad een aanvulling op de representatieve democratie, waarin deliberatie en inclusiviteit centraal staan.

Om de leesbaarheid van deze thesis te vergroten, wordt hieronder kort de opbouw van het onderzoek toegelicht.

In hoofdstuk 1 wordt het theoretisch perspectief uiteengezet, waarin literatuur over vertrouwen in de overheid, procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve democratie centraal staat. Daarnaast wordt aandacht besteed aan mogelijke veranderingen in kennis en houding van deelnemers aan deliberatieve processen. Deze inzichten worden samengebracht in een conceptueel model dat richting geeft aan het empirisch onderzoek, waarbij aan het einde van dit hoofdstuk de onderzoeksvragen worden geformuleerd.

Hoofdstuk 2 beschrijft de methodologische opzet van het onderzoek, inclusief de operationalisatie van de centrale concepten, de gebruikte data en de toegepaste analysemethoden. In hoofdstuk 3 worden de resultaten gepresenteerd, met aandacht voor veranderingen in vertrouwen, kennis en houding, en de rol van procedurele rechtvaardigheid en de ervaren kwaliteit van het proces. Hoofdstuk 4 sluit af met de beantwoording van de onderzoeksvragen, een reflectie op de bevindingen in relatie tot de literatuur en een bespreking van de belangrijkste beperkingen van het onderzoek.

1

Theoretisch perspectief & onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk wordt het theoretische kader van het onderzoek uiteengezet. Het doel van dit hoofdstuk is om de concepten en mechanismen te beschrijven die volgens de literatuur een rol spelen in de relatie tussen deelname aan een burgerberaad en het vertrouwen van burgers in de overheid.

Allereerst wordt ingegaan op het begrip vertrouwen in de overheid en de rol die vertrouwen speelt binnen de representatieve democratie. Vervolgens wordt de theorie van procedurele rechtvaardigheid (Lind & Tyler, 1988) (Tyler, 2006) besproken, die stelt dat burgers hun oordeel over de overheid sterk laten afhangen van de manier waarop besluitvormingsprocessen verlopen en dat een zorgvuldig proces belangrijker is dan de inhoudelijke uitkomsten.

Daarna wordt ingegaan op mogelijke veranderingen in kennis en houding van deelnemers als gevolg van deelname aan een burgerberaad. Tot slot wordt de kwaliteit van het deliberatieve proces besproken, waarbij literatuur over deliberatieve democratie en burgerberaden wordt gebruikt om te duiden welke kenmerken van een deliberatief proces relevant zijn voor de ervaringen van deelnemers.

Samen vormen deze theoretische perspectieven de basis voor het conceptuele model van dit onderzoek en voor de formulering van de onderzoeksvragen. De theorie helpt om te begrijpen via welke mechanismen deelname aan het Zwolse burgerberaad kan samenhangen met het vertrouwen van deelnemers in de gemeente Zwolle.

1.1

Vertrouwen

Een kenmerk van de representatieve democratie is de vertrouwenskwestie. Eenmaal gekozen, moeten burgers vertrouwen dat hun vertegenwoordigers hun belangen effectief zullen nastreven. Dit systeem is afhankelijk van vertrouwen in de politieke integriteit van vertegenwoordigers en de wil van burgers om zich te laten vertegenwoordigen bij zaken die hun aangaan. Juist dit vertrouwen in overheid en politici zien we de afgelopen decennia onder andere door toenemende individualisering afnemen. Er is een vertrouwenskloof ontstaan tussen burgers en hun vertegenwoordigers, waarbij burgers zich niet volledig begrepen of vertegenwoordigd voelen (Meier, 2020). Of positiever geformuleerd; Individualisering stimuleert nieuwe vormen van politieke participatie, wat zowel uitdagingen als kansen biedt voor de representatieve democratie (Lopez & García, 2022). Maar ook; De verschuiving naar persoonlijke vrijheid en zelfexpressie kan leiden tot veranderende verwachtingen van de democratie en een vraag naar meer directe vormen van participatie (Smith & Doe, 2021).

Actuele cijfers over het vertrouwen van Nederlanders in hun overheid en de instituties hiervan zijn vinden in de onderzoek 'Sociale samenhang en welzijn' van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Burgerperspectieven van

het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze cijfers staven de veranderende verwachting van de democratie in zijn huidige vorm met éénmaal verkiezingen per vier jaar. Volgens deze onderzoeken had in het laatste kwartaal van 2025 9%(!) van de Nederlanders van 15 jaar en ouder vertrouwen in het instituut Tweede Kamer en landelijke politici, het laagste niveau sinds 2012.

Daarentegen is het vertrouwen in rechters, politie en de gezondheidszorg met bijna 80% aanzienlijk groter. Verder toont hetzelfde onderzoek dat het vertrouwen in andere mensen in het algemeen juist is toegenomen van 58% in 2012 naar 66% in 2022. Het vertrouwen in de gezondheidszorg is het hoogst met 78%, gevolgd door de politie en rechters met 77%. Het vertrouwen in gemeenteraden ligt landelijk rond de 50%, gelijk aan andere politieke instituties, anders dan de Tweede Kamer, zoals de Provinciale Staten en het Europees parlement.

1.2

Vertrouwen in de gemeente Zwolle

In Zwolle is er nog weinig onderzoek gedaan naar het vertrouwen van inwoners in de gemeente. Er is wel een beeld over de tevredenheid van het functioneren van de gemeente. Het Buurt-voor-Buurt Onderzoek 1 wordt in Zwolle sinds 1995 eens per twee jaar uitgevoerd met een kleine 10.000 respondenten vanaf 15 jaar en ouder. Bewoners konden het functioneren van de gemeente in algemene zin beoordelen met een rapportcijfer. Het rapportcijfer dat bewoners van Zwolle aan de stad geven lag in 2024 op het gemiddelde rapportcijfer op een 7,8, net als in 2020 en 2022 (7.7) In 2018 was het cijfer voor Zwolle als stad een 8. 44%) verwachtte daarbij eind 2024 dat Zwolle er de komende jaren verder op vooruit zal gaan. Hoewel het geen exacte cijfers zijn over het vertrouwen in de gemeente scoren deze cijfers hoger dan landelijk gemiddelden.

In de zomer van 2023 heeft een maatschappelijk adviesbureau een verkennend kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar het vertrouwen van inwoners in de gemeente. Zij hebben zich vooral gericht op mensen die de gemeente moeilijk weet te bereiken. Het onderzoek² laat aan de hand van 85 interviews met inwoners zien dat het vertrouwen van deze inwoners in de gemeente Zwolle groter lijkt dan het vertrouwen in de landelijke overheid. Er wordt echter geen cijfer aan dit vertrouwen gekoppeld en het onderzoek laat behalve de goede ervaringen van diegene die afhankelijk was/is van de dienstverlening ook zien dat de inwoners de gemeente ervaren als een organisatie die ver af staat van hun dagelijks leven.

¹ [Buurt-voor-Buurt Onderzoek 2024 | Gemeente Zwolle](#)

² [Onderzoek naar vertrouwen onder inwoners van Zwolle die de gemeente zelf lastig bereikt - Purpose](#)

1.3

Dimensies van vertrouwen in gemeenten

In de wetenschappelijke literatuur wordt grofweg een onderscheid gemaakt tussen vertrouwen in de overheid en vertrouwen in medemensen. Het eerste wordt in de sociaalwetenschappelijke literatuur veelal onder het kopje "politiek of institutioneel vertrouwen" bestudeerd. Het tweede wordt veelal met de term "sociaal vertrouwen" aangeduid. O.a. (Hetherington, 1998)

Politiek en sociaal vertrouwen verschilt: politiek vertrouwen is gewoonlijk verticaal georiënteerd, gericht op mensen en instanties die als hogergeplaatst worden ervaren (en dat veelal in formele bevoegdheden ook zijn) zoals politici en overheidsinstanties. Sociaal vertrouwen is veelal horizontaal georiënteerd, gericht op mensen in de leefomgeving om je heen je partner, burens, etc). Er lijken dan ook twee belangrijke onderscheidende criteria te zijn: (1) bij verticaal institutioneel vertrouwen is er ook sprake van (formele) hiërarchie, en (2) in geval van verticaal vertrouwen is er niet zozeer vertrouwen in mensen (b.v. ambtenaren, politici), maar vertrouwen in instituties en organisaties. Het type vertrouwen wat in dit onderzoek wordt onderzocht onder de deelnemers van het burgerberaad dient onder de noemer politiek/institutioneel vertrouwen te worden uitgelegd en gaat over vertrouwen in de gemeente Zwolle als publieke organisatie.

Uit de literatuur zijn een negental dimensies of aspecten van dit institutionele vertrouwen te herleiden. Deze negen dimensies vormen samen de basis voor een sterk vertrouwen van inwoners in hun gemeente. (Nooteboom, 2006), (Van den Bos, 2011), (Schwindell, 2023) Deze negen aspecten kunnen in onderzoek niet allen afzonderlijk worden gemeten maar vormen wel het fundament voor de operationalisering van de vragen die deelnemers krijgen. Het gaat om:

1. Geloofwaardigheid: Dit gaat over de mate waarin inwoners de gemeente als betrouwbaar en geloofwaardig zien. Dit omvat eerlijkheid, transparantie in communicatie, proces, acties, en het nakomen van beloften;
2. Betrouwbaarheid: Dit aspect verwijst naar de consistentie van de gemeente in haar handelen. Inwoners moeten erop kunnen vertrouwen dat de gemeente haar taken en verantwoordelijkheden consequent en betrouwbaar uitvoert;
3. Competentie: De perceptie van inwoners over de vaardigheden, kennis en bekwaamheid van de gemeente om haar taken effectief uit te voeren. Competentie omvat ook de kwaliteit van de aangeboden diensten en het vermogen om door inwoners ervaren problemen op te lossen;
4. Transparantie: Openheid over besluitvormingsprocessen, beleid, financiën en andere belangrijke zaken. Transparantie stelt inwoners in staat om inzicht te krijgen in hoe beslissingen worden genomen en bevordert verantwoording;
5. Integriteit: Dit betreft het handelen van de gemeente volgens ethische normen en principes. De omvat eerlijkheid, rechtvaardigheid en het

vermijden van belangenconflicten. Het ervaren van procedurele rechtvaardigheid raakt aan dit element van vertrouwen;

6. Responsiviteit: De mate waarin de gemeente reageert op de behoeften, zorgen en vragen van inwoners. Dit omvat het efficiënt reageren op verzoeken en feedback en het aanpassen van diensten op basis van de behoeften van de gemeenschap;
7. Respect: Respect voor inwoners en empathie voor hun situatie en behoeften. Dit element omvat ook het tonen van begrip voor diverse standpunten en culturele verschillen binnen de gemeenschap;
8. Betrokkenheid: Actief betrekken van inwoners bij beleidsvorming, planning en andere processen die hen aangaan. Dit kan participatie in openbare vergaderingen, enquêtes, en burgerpanels omvatten;
9. Gelijkheid: Behandeling van alle inwoners op een eerlijke en gelijke manier, zonder discriminatie op basis van ras, geslacht, leeftijd, religie of andere kenmerken.

1.4 Mogelijke effect van deelname aan een beraad op het vertrouwen van deelnemers

Er volgen uit de literatuur (Bleijenberg, 2021) (Brenninkmeijer, 2021) een aantal mechanismen, die ook grotendeels zijn te koppelen aan de onder 2.3 genoemde dimensies van institutioneel vertrouwen. Uit deze mechanismes blijkt dat burgerberaden kunnen helpen de vertrouwenskloof tussen burgers en de lokale overheid te overbruggen. Hieronder volgt de vertaling van deze mechanismes op deelname aan een burgerberaad. Het aspect competentie is hieronder niet meegenomen omdat de competentie van een gemeente niet relevant is voor deelnemers tijdens het beraad zelf:

1. Geloofwaardigheid: Door burgers de macht te geven om mee te praten en beslissingen te nemen, kan een gevoel van begrip en geloofwaardigheid ontstaan. Dit kan de betrokkenheid bij lokale kwesties en het vertrouwen in het democratisch proces vergroten.
2. Betrouwbaarheid: Burgerberaden richten zich op het gezamenlijk zoeken naar oplossingen, wat kan leiden tot meer innovatieve en aanvaardbare beleidsvoorstellen. Dit proces kan het vertrouwen van burgers in de het vermogen van de overheid om problemen op te lossen vergroten.
3. Transparantie: Burgerberaden kunnen door open en transparante dialogen de manier waarop besluiten worden genomen en de rationale erachter duidelijker maken. Dit kan leiden tot een groter vertrouwen in de besluitvormingsprocessen van de overheid.
4. Integriteit: Burgerberaden bieden de mogelijkheid voor eerlijke feedback en evaluatie van beleidsbeslissingen. Dit maakt het mogelijk om beleid te herzien en te verbeteren, wat het vertrouwen in de overheid kan verhogen.
5. Responsiviteit: Burgerberaden kunnen de communicatie tussen burgers en overheid verbeteren wanneer gemeenteambtenaren rechtstreeks in

gesprek gaan met de deelnemers. Door rechtstreeks met elkaar in gesprek te gaan, kunnen misverstanden worden weggenomen en wordt een beter begrip van elkaars standpunten en uitdagingen bevorderd.

6. Respect: Door burgerberaden kunnen zowel burgers als overheidspersoneel een groter respect en begrip voor elkaar ontwikkelen. Dit kan stereotypen doorbreken en de weg vrijmaken voor begripvollere relaties.
7. Betrokkenheid: Burgerberaden bieden burgers de mogelijkheid om direct deel te nemen aan beleidsvorming. Deze directe betrokkenheid kan het gevoel van eigenaarschap, verbondenheid met en vertrouwen in lokale besluitvormingsprocessen vergroten.
8. Gelijkheid en (non) discriminatie: Burgerberaden streven er vaak naar om een dwarsdoorsnede van de gemeenschap te vertegenwoordigen, waardoor verschillende perspectieven en ervaringen worden meegenomen. Dit kan helpen om ondervertegenwoordigde groepen een stem te geven en het gevoel te versterken dat iedereen eerlijk wordt vertegenwoordigd

Hiertegenover staat dat uit de literatuur ook blijkt dat een burgerberaad ook juist kan leiden tot een afname van dit vertrouwen in de lokale overheid en representatieve democratie. De meest voorkomende mechanismes (Brenninkmeijer, 2021) (Eckardt, 2021) die kunnen bijdragen aan een afname van vertrouwen zijn:

1. Niet representatief: Als de deelnemers van het burgerberaad niet representatief zijn voor de bredere gemeenschap, kan dit leiden tot een perceptie van uitsluiting en oneerlijkheid. Dit kan vooral problematisch zijn als bepaalde demografische groepen over- of ondervertegenwoordigd zijn.
2. Beperkte opvolging van de uitkomsten: Wanneer de aanbevelingen van een burgerberaad niet serieus worden genomen of zichtbaar worden geïmplementeerd door de lokale overheid, kan dit het vertrouwen ondermijnen. Burgers kunnen het gevoel krijgen dat hun inspanningen en bijdragen voor niets zijn geweest.
3. Gebrek aan transparantie: Als het proces van het burgerberaad niet transparant en open is, kan dit wantrouwen wekken. Dit omvat zowel de manier waarop deelnemers worden geselecteerd als hoe beslissingen worden genomen.
4. Als deelnemers aan een burgerberaad niet voldoende geïnformeerd of ondersteund worden om weloverwogen bijdragen te leveren, kan dit de kwaliteit en geloofwaardigheid van het proces ondermijnen.
5. Politieke inmenging: Inmenging of manipulatie van politiek of belangenorganisaties in het proces of de uitkomsten van een burgerberaad kan het vertrouwen ernstig schaden. Dit gebeurt wanneer politieke belangen de onafhankelijkheid van het beraad aantasten.

6. Verkeerde verwachtingen gewekt: Als er hoge verwachtingen worden gewekt bij het opstarten van een burgerberaad maar deze worden niet waargemaakt, kan dit leiden tot teleurstelling en cynisme onder de deelnemers en alle burgers van de gemeente.
7. Een burgerberaad dat slecht wordt beheerd en leidt tot conflicten of verdere polarisatie binnen de gemeenschap kan het vertrouwen in zowel het beraad als de overheid verminderen.
8. Als burgerberaden als een eenmalige activiteit worden gezien zonder follow-up of integratie in een langer-termijn beleidsvormingsproces, kan dit het gevoel geven dat het beraad meer een publiciteitsstunt was dan een oprechte poging tot burgerparticipatie.
9. Burgerberaden kunnen dus, mits goed georganiseerd, bijdragen aan het vergroten van het vertrouwen van de deelnemers in de Gemeente Zwolle.

1.5 Kennis en houding: De Illusie van het beter weten-theorie

Wetenschappelijke studies laten ook zien dat mensen de neiging hebben te denken dat ze ook veel weten van de dingen waar ze op detailniveau weinig kennis over hebben. Sloman en Fernbach (2017) noemen dat de 'illusion of explanatory depth' (De illusie van het beter weten). Ergens veel van 'weten' zonder belast te zijn met feitelijke kennis leidt tot sterke meningen. Gebrek aan kennis, zo liet deze studie zien, weerhoudt mensen niet van een krachtige mening. Extreme opvattingen en simplistische oplossingen komen vaak voort uit de illusie dat men wel weet hoe het zit (Bleijenberg, 2021; Postma e.a., 2022).

Wanneer mensen zich verdiepen in een vraagstuk, blijkt vaak dat hun eerdere kennis minder volledig was dan zij aanvankelijk dachten. Dit leidt er doorgaans toe dat hun opvattingen minder stellig en meer genuanceerd worden. Door zich te baseren op feitelijke informatie en na te denken over de gevolgen van mogelijke oplossingen, groeit het inzicht in de complexiteit van het vraagstuk. Dit versterkt de neiging om verschillende perspectieven mee te wegen (Bleijenberg, 2021). In het onderzoek naar het burgerberaad staat, naast de ervaringen van deelnemers, juist deze ontwikkeling in kennis en houding centraal. Daarbij wordt onderzocht in hoeverre deelnemers na afloop beter geïnformeerd zijn over het klimaatvraagstuk en of hun opvattingen over dit vraagstuk en mogelijke oplossingen zijn veranderd. Tevens wordt bekeken of deze veranderingen samenhangen met hun vertrouwen in de gemeente Zwolle?

1.6 Procedurele rechtvaardigheid

Om inzicht te krijgen in de ervaringen van deelnemers aan het burgerberaad wordt de theorie van ervaren procedurele rechtvaardigheid gebruikt als uitgangspunt. Deze theorie is in veel verschillende vormen van burgerparticipatie onderzocht bijvoorbeeld door Postma et al (2022). De theorie

laat zien dat burgers het belangrijk vinden dat het contact met de overheid op een eerlijke manier verloopt en dat een als rechtvaardig ervaren proces bijdraagt aan de tevredenheid met en acceptatie van de uitkomsten van een participatieproces. Wanneer deelnemers een participatieproces als rechtvaardig hebben ervaren, draagt dit tevens bij aan hun vertrouwen in de initiator ervan, zelfs als er sprake is van een uitkomst die hen onwelgevallig is. Deze reactie van burgers op het verloop van het contact met de overheid wordt in de wetenschappelijke theorie het 'fair process effect' genoemd (Lind & Tyler, 1988). Hierna procedurele rechtvaardigheid.

Procedurele rechtvaardigheid binnen een burgerberaad kan verschillende belangrijke elementen omvatten die zorgen voor een eerlijk en transparant proces. Hier zijn de volgens de literatuur belangrijkste aspecten:

1. Selectie van deelnemers: Dit zorgt ervoor dat de deelnemers een representatieve dwarsdoorsnede van de samenleving vormen. Door loting kunnen alle burgers, ongeacht hun achtergrond of status, een gelijke kans krijgen om geselecteerd te worden (Dryzek, 2000; Warren & Pearse, 2008).
2. Gelijke inbreng en spreekruimte: Het proces moet elk lid van het beraad in staat stellen om hun mening te geven en te discussiëren op een gelijkwaardige basis. Dit vermijdt dominantie door een kleine groep en bevordert een veelzijdige discussie (Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2006).
3. Toegang tot informatie: Alle deelnemers moeten toegang hebben tot alle relevante informatie en middelen om een weloverwogen besluit te kunnen nemen. Dit kan inhouden dat experts worden uitgenodigd om te spreken en dat educatieve materialen beschikbaar zijn (Warren & Pearse, 2008; Rowe & Frewer, 2004).
4. Transparantie: Het proces moet open en zichtbaar zijn voor alle deelnemers en mogelijk ook voor het bredere publiek. Dit omvat duidelijke en begrijpelijke procedures, openbare verslaglegging van beslissingen en discussies (Grimmelikhuijsen, 2012; Van den Bos, 2011).
5. Onpartijdige organisatie: Facilitators of moderators moeten neutraal zijn en geen belang hebben bij de uitkomst van het beraad. Ze moeten vooral het proces begeleiden en niet de inhoud sturen (Tyler, 2006).
6. Respect voor verschillende meningen: Het proces moet een omgeving creëren waarin alle meningen gerespecteerd worden, en waarin wordt gewerkt aan consensus of aanvaardbare compromissen (Lind & Tyler, 1988; Habermas, 1984).
7. Feedback en evaluatie: Deelnemers moeten de mogelijkheid hebben om feedback te geven over het proces en dit moet zichtbaar toegepast worden om toekomstige bijeenkomsten of andere processen te verbeteren (Rowe & Frewer, 2004).
8. Rechtvaardige besluitvorming: De methoden en criteria voor het nemen van beslissingen moeten duidelijk zijn vastgesteld en toegepast worden

om consistentie en rechtvaardigheid te waarborgen (Lind & Tyler, 1988).

Deze aspecten zijn volgens Tyler (2006) samen te vatten tot de drie kerncomponenten van procedurele rechtvaardigheid: interpersoonlijke behandeling & voice, informatie & eerlijk proces, uitkomst rechtvaardigheid & tevredenheid.

De eerste component, interpersoonlijke behandeling en voice, gaat over de mate waarin deelnemers zich gehoord en serieus genomen voelen, respectvol worden behandeld en daadwerkelijk invloed ervaren op het proces.

De tweede component, informatievoorziening en eerlijk proces, heeft betrekking op de transparantie van het proces, de begrijpelijkheid van besluitvorming en de ervaren neutraliteit van de organisatie.

De derde component, uitkomst rechtvaardigheid, ziet op de beoordeling van de zorgvuldigheid en rechtvaardigheid van de uitkomsten van het beraad en de mate waarin deelnemers deze als legitiem ervaren.

Hoewel deze componenten van elkaar te onderscheiden zijn, hangen zij in de praktijk nauw met elkaar samen. Met name de interpersoonlijke behandeling blijkt in veel studies sterk samen te hangen met vertrouwen in instituties (Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2006).

Aan de hand van deze kerncomponenten van procedurele rechtvaardigheid wordt in de evaluatie gekeken naar de ervaringen van deelnemers met het proces. Vinden deelnemers dat het burgerberaad rechtvaardig is verlopen? En wat betekent dit voor hun steun voor de uitkomst ervan en hun vertrouwen in het klimaatbeleid van de gemeente?

1.7

Kenmerken van een goed deliberatief proces

De wortels van deliberatieve democratie in Nederland gaan terug tot eind van de 20^e eeuw. Smith en Setälä (2018) beschrijven hoe deliberatieve praktijken aanvankelijk werden geïntroduceerd als experimentele projecten, gericht op het betrekken van burgers bij lokale besluitvormingsprocessen.

Sindsdien heeft Nederland de afgelopen twee decennia een diversiteit aan deliberatieve initiatieven gezien, variërend van burgerberaden tot deliberatieve peilingen. Fishkin (2009) benadrukt de rol van deze initiatieven in het stimuleren van burgerparticipatie en het verbeteren van de kwaliteit van democratische besluitvorming. Behalve deze positieve ontwikkelingen, kent deliberatieve democratie in Nederland ook uitdagingen. Hendriks (2016) wijst op de moeilijkheden bij het waarborgen van representativiteit en het overbruggen van culturele en politieke verschillen. Daarnaast wordt de effectiviteit van deliberatieve processen soms in twijfel getrokken waar het gaat over hun daadwerkelijke impact op het beleid (Smith & Setälä, 2018). De toekomst van deliberatieve democratie in Nederland lijkt volgens Fishkin, mede door de

vertrouenskloof en de individualisering van de maatschappij, gericht op verdere integratie van loting en deliberatieve principes in het politieke systeem. De ontwikkeling van deliberatieve democratie in Nederland illustreert een groeiende erkenning van het belang van burgerbetrokkenheid in de democratie. Het past bij de vermaatschappelijking van de wijze waarop lokale overheden tot beleid en besluiten komen en kan een oplossing zijn voor het afnemende vertrouwen in de overheid en politici. Hoewel er uitdagingen zijn, biedt deze benadering ook nieuwe mogelijkheden voor het versterken van de democratische praktijk (Hendriks, 2016).

Uit diverse bronnen komen een aantal kenmerken van een goed deliberatief proces naar voren. Om voor het Zwolse beraad tot een oordeel te kunnen geven van de kwaliteit van het deliberatieve proces is het relevant om deze kenmerken te (her)kennen.

Een goed deliberatief proces, dat gericht is op het faciliteren van discussies en overwegingen om tot gemeenschappelijke beslissingen te komen, kenmerkt zich volgens de literatuur door een tiental aspecten, hieronder samengevat tot 1 of 2 zinnen. Let op de overeenkomsten tussen kenmerken van een goed deliberatief proces en ervaren procedurele rechtvaardigheid.

1. Inclusiviteit: Alle relevante stemmen en perspectieven moeten vertegenwoordigd zijn, wat inhoudt dat deelnemers uit verschillende demografische, sociale en economische achtergronden betrokken moeten zijn (Dryzek, 2000).
2. Gelijkheid: Elke deelnemer moet gelijke kansen hebben om te spreken en bij te dragen, waarbij ieders mening evenveel gewicht krijgt (Gastil & Levine, 2005).
3. Geïnformeerde deelnemers: Deelnemers moeten toegang hebben tot betrouwbare en relevante informatie over het onderwerp van discussie (Warren & Pearse, 2008).
4. Een respectvolle dialoog: Deelnemers moeten zich respectvol gedragen en openstaan voor de meningen van anderen, wat betekent luisteren zonder te onderbreken en niet stigmatiseren of denigreren van andere standpunten (Habermas, 1984).
5. Transparantie: Het proces moet transparant zijn, met duidelijke regels en procedures (Karpowitz & Raphael, 2014).
6. Ruimte voor reflectie en overweging: Er moet voldoende tijd zijn voor deelnemers om informatie te verwerken, na te denken over hun standpunten, en de argumenten van anderen te overwegen (Bohman, 1996).
7. Een veilige en constructieve discussie: De focus moet liggen op het veilig en constructief debatteren van ideeën, in plaats van op het winnen van een argument (Gutmann & Thompson, 1996).
8. Een mogelijkheid tot verandering van mening: Een goed deliberatief proces staat open voor de mogelijkheid dat deelnemers van mening veranderen als gevolg van een dialoog of discussie (Bohman, 1996).

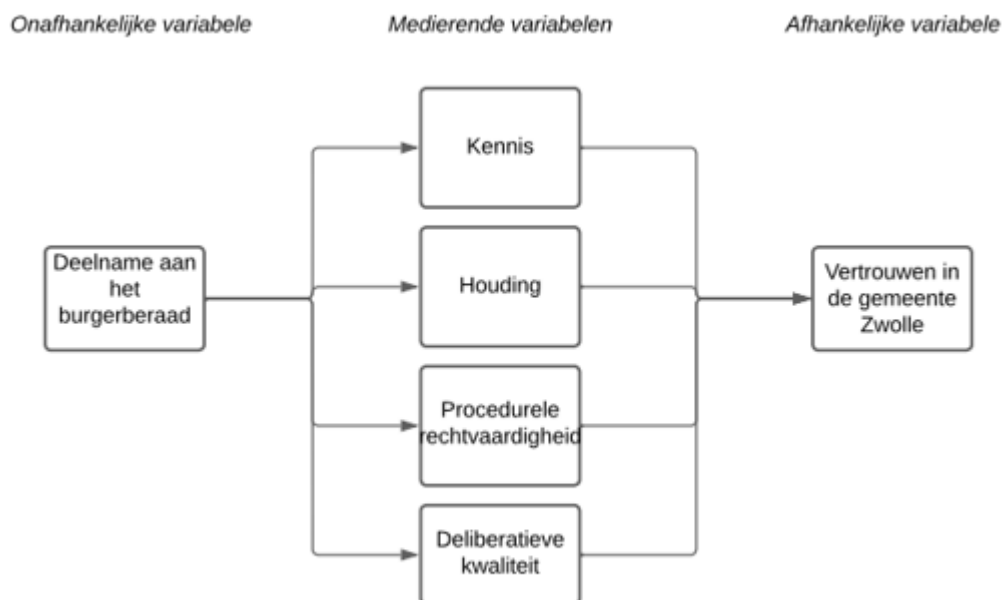
9. Resultaatgerichtheid: Het proces moet gericht zijn op het bereiken van concrete en haalbare aanbevelingen of resultaten (Gastil & Levine, 2005).
10. Feedback en evaluatie: Er moet een mechanisme zijn om feedback te geven op het proces en de uitkomsten, zodat toekomstige deliberatieve processen kunnen worden verbeterd (Warren & Pearse, 2008).

De ervaren procedurele rechtvaardigheid en kwaliteit van het deliberatieve proces zullen bepalen in deze studie samen de proceskwaliteit (PK) van het beraad.

1.8 Onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is om te bepalen of deelname aan het Zwolse burgerberaad een (positief) effect heeft op het vertrouwen van de deelnemers in de gemeente Zwolle. De deelname aan het burgerberaad (onafhankelijke variabele) kan de kennis, houding van de deelnemers vergroten, ook kan het volgens de literatuur leiden tot procedurele rechtvaardigheid, dit zijn allen mediërende variabelen. Deze mediërende variabelen kunnen op hun beurt het vertrouwen van de onderzoeksgroep in de gemeente verhogen.

De relatie tussen deze variabelen en dit onderzoeksontwerp zien er in een conceptueel model als volgt uit:

Figuur 1: Conceptueel model variabelen onderzoeksontwerp

Deze evaluatie gaat door de zojuist beschreven theoretisch lenzen dan ook in op de volgende onderzoeksvraag:

Hoe hangt deelname aan het Zwolse burgerberaad samen met het vertrouwen van deelnemers in de gemeente Zwolle, en welke rol spelen verandering in kennis, houding en ervaren proceskwaliteit hierin?

Deze onderzoeksvraag wordt beantwoordt met behulp van de volgende deelvragen:

1. Wat is het effect van deelname aan het Zwolse burgerberaad op het vertrouwen in de gemeente Zwolle?
2. Treedt er een verandering op in kennis en houding t.o.v. het onderwerp klimaat en welk effect heeft dit op het vertrouwen in de gemeente Zwolle?
3. Hoe wordt deliberatieve kwaliteit en procedurele rechtvaardigheid ervaren (samen proceskwaliteit) en welk effect heeft dit op het vertrouwen in de gemeente Zwolle?

2

Methodologie en data-analyse

Om veranderingen in kennis, houding, vertrouwen en ervaren proceskwaliteit te meten bestaat dit onderzoek uit drie meetmomenten. De nulmeting vond medio november 2023 plaats (V0), voorafgaand aan de eerste bijeenkomst van het beraad. De tussenmeting (V2) na drie bijeenkomsten van het beraad in maart 2024 en de eindmeting (V3) eind mei, begin juni 2024 direct nadat de adviezen zijn vastgesteld en aangeboden aan het gemeentebestuur van Zwolle.

Als bijlage 1 zijn de volledige vragenlijst bijgevoegd welke als V0t/m3 zijn gebruikt. In bijlage 2 alle antwoorden als dataset bijgevoegd.

Er is gekozen voor een longitudinale pre-post surveyanalyse onder de deelnemers van het Zwolse burgerberaad. Het beantwoorden van de onderzoeksvragen en het onderzoek naar de relatie tussen de variabelen uit figuur 1. wordt gedaan met behulp van een combinatie van onderzoeksmethoden.

De data uit de drie vragenlijsten (V0, V2 en V3) zijn geanalyseerd met behulp van beschrijvende statistiek en correlatieanalyse. Voor de longitudinale analyses zijn uitsluitend respondenten meegenomen die zowel de nulmeting als de eindmeting hebben ingevuld ($n = 31$). Hierdoor kon de ontwikkeling van individuele respondenten over de tijd worden geanalyseerd. Voor de belangrijkste variabelen – vertrouwen in de gemeente Zwolle, kennis over het onderwerp van het burgerberaad, houding ten opzichte van klimaatmaatregelen, ervaren procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit – zijn eerst samengestelde schalen gemaakt.

Deze schalen zijn berekend door het gemiddelde te nemen van de bijbehorende Likert-items in de vragenlijsten. Hogere scores duiden hierbij op een hogere mate van vertrouwen, kennis, positieve houding of ervaren procedurele rechtvaardigheid of deliberatieve kwaliteit.

De ontwikkeling van deze variabelen is op twee manieren geanalyseerd. In de eerste plaats zijn gemiddelde scores per meetmoment berekend, zodat veranderingen op groepsniveau zichtbaar worden. Daarnaast zijn veranderingen op individueel niveau geanalyseerd. Hiervoor is per respondent een verschilscore (delta, Δ) berekend tussen de nulmeting (V0) en de eindmeting (V3). Deze verschilscore geeft aan in welke mate het vertrouwen, de kennis of de houding van individuele deelnemers gedurende het burgerberaad is veranderd.

Om te onderzoeken of veranderingen in vertrouwen samenhangen met proceservaringen van deelnemers zijn vervolgens correlatieanalyses uitgevoerd. Met behulp van Pearson-correlaties is gekeken of de individuele verandering in vertrouwen samenhangt met verandering in houding, kennis, de

ervaren procedurele rechtvaardigheid en de ervaren kwaliteit van het deliberatieve proces.

Aanvullend zijn exploratieve analyses uitgevoerd naar verschillen tussen leeftijdsgroepen van deelnemers. Respondenten zijn hiervoor ingedeeld in drie leeftijdscategorieën (15–35 jaar, 35–55 jaar en 55+). Voor deze groepen zijn de belangrijkste variabelen afzonderlijk beschreven om te onderzoeken of patronen in vertrouwen, kennis en houding verschillen tussen leeftijdsgroepen.

Alle analyses zijn uitgevoerd op basis van beschrijvende statistiek, waaronder gemiddelden, standaarddeviaties en correlatiecoëfficiënten. Gezien de beperkte omvang van de onderzoeksgroep ($n = 31 = 25\%$ van de totale startgroep aan deelnemers) worden de resultaten primair geïnterpreteerd als indicaties van patronen in de data en niet als statistisch generaliseerbare effecten. De beperkte steekproefgrootte maakt het ook moeilijk om statistisch significante effecten aan te tonen.

Respons:

De vragenlijst kennen de volgende respons (N)

V0 = 105

V2 = 43

V3 = 37

V0&V3 gepaard = 31 complete responsen.

De onderzoeksmethoden worden in de volgende paragrafen van dit hoofdstuk per variabele verder uitgewerkt.

2.1 Effect van deelname aan het beraad op vertrouwen in de Gemeente Zwolle

In dit onderzoek wordt vertrouwen in de gemeente Zwolle opgevat als het vertrouwen van burgers in het handelen, de intenties en de competentie van de gemeente. In de literatuur wordt vertrouwen gezien als een centrale voorwaarde voor het functioneren van de representatieve democratie (Hardin, 2004; Hetherington, 1998). Vertrouwen wordt daarbij vaak geoperationaliseerd als een evaluatief oordeel van burgers over de betrouwbaarheid, eerlijkheid en effectiviteit van de overheid. Op basis van deze benadering is ervoor gekozen om vertrouwen te meten met meerdere Likert-items die verschillende dimensies van vertrouwen zoals beschreven in paragraaf 2.3 operationaliseren, zoals vertrouwen in de juiste intenties van de gemeente, vertrouwen in zorgvuldige besluitvorming en vertrouwen in de mate waarin de gemeente rekening houdt met inwoners. Door meerdere items te combineren in een schaal wordt beoogd een breder en robuuster beeld te krijgen van het onderliggende construct vertrouwen.

Vertrouwen in de gemeente Zwolle is gemeten items in de vragenlijsten V0 t/m 3). In de nulmeting bestond deze schaal uit twaalf items (V0 Q4-1 t/m V0 Q4-

13) In de tussen- en eindmeting bestond de schaal per abuis uit negen items (Q10-1 t/m Q10-9).

Omdat de items in de verschillende vragenlijsten niet volledig identiek waren, zijn twee aanvullende analyses uitgevoerd. In de eerste analyse zijn alle beschikbare vertrouwen-items per meetmoment samengenomen tot één schaal. In een tweede analyse zijn uitsluitend inhoudelijk identieke items uit de verschillende meetmomenten meegenomen om de ontwikkeling van vertrouwen robuuster te toetsen.

Naast analyses op groepsniveau zijn ook individuele veranderingen in vertrouwen onderzocht. Hiervoor is per respondent een verandering in vertrouwen berekend tussen de nulmeting (V0) en de eindmeting (V3). Deze verandering (Δ vertrouwen) is berekend door de gemiddelde individuele vertrouwensscore op de eindmeting te verminderen met de gemiddelde individuele vertrouwensscore op de nulmeting van de 31 respondenten.

Vervolgens is met behulp van Pearson-correlaties onderzocht of deze individuele veranderingen samenhangen met individuele veranderingen in kennis, houding, ervaren procedurele rechtvaardigheid en de ervaren kwaliteit van het deliberatieve proces.

2.2 Verandering in kennis en houding en effect op vertrouwen

Vanuit de literatuur over deliberatieve democratie wordt verondersteld dat deelname aan deliberatieve processen kan leiden tot toename van inhoudelijke kennis, doordat deelnemers worden blootgesteld aan informatie en argumenten vanuit verschillende perspectieven (Fishkin, 2018; Sloman & Fernbach, 2017). Tegelijkertijd laat onderzoek naar de 'illusion of explanatory depth' zien dat mensen hun eigen kennis vaak overschatten en dat deliberatie kan bijdragen aan een realistischer beeld van die kennis. Op basis van deze inzichten is kennis in dit onderzoek geoperationaliseerd met inhoudelijke meerkeuzevragen over het klimaatvraagstuk. Deze vragen zijn zodanig opgesteld dat zij feitelijke kennis toetsen en minder afhankelijk zijn van subjectieve interpretatie. Door antwoorden binair te scoren (correct/incorrect) wordt een objectieve kennisscore geconstrueerd, waarmee veranderingen in feitelijke kennis over de tijd kunnen worden geanalyseerd.

Kennis over het klimaatvraagstuk is gemeten met inhoudelijke kennisvragen in de nulmeting (V0) en de eindmeting (V3). In de vragenlijst betrof dit de items V0 Q15, V0 Q16, V0 Q18 en V0 Q24 in de nulmeting en de overeenkomstige items V3 Q15, V3 Q16, V3 Q18 en V3 Q24 in de eindmeting. Deze vragen bevatten meerkeuzeopties waarbij één of meerdere antwoorden correct konden zijn. Voor elke vraag is vooraf vastgesteld welke antwoordopties correct waren. De antwoorden zijn binair gescoord (correct = 1, incorrect = 0). De totale kennisscore varieert daarmee van 0 tot 4.

Veranderingen in kennis zijn geanalyseerd door de gemiddelde kennisscore te berekenen voor de verschillende meetmomenten en door per respondent een verschilscore (Δ kennis) te berekenen tussen de nulmeting (V0) en de eindmeting (V3).

Houding

Naast kennis wordt in de literatuur verondersteld dat deliberatie kan leiden tot veranderingen in houding, doordat deelnemers argumenten uitwisselen, hun standpunten heroverwegen en blootgesteld worden aan andere perspectieven (Dryzek, 2000; Gastil & Levine, 2005). Houdingen worden daarbij opgevat als relatief stabiele maar veranderbare evaluaties van een onderwerp. In dit onderzoek is houding ten opzichte van het klimaatvraagstuk gemeten met Likert-items die de mate van instemming met verschillende stellingen over klimaatmaatregelen en de rol van de overheid daarin weergeven. Door meerdere items te combineren wordt beoogd een onderliggende houding (attitudinale positie) te meten, waarbij veranderingen in gemiddelde scores inzicht geven in mogelijke verschuivingen in houding als gevolg van deelname aan het burgerberaad.

De houding van deelnemers ten opzichte van het klimaatvraagstuk is gemeten met items in alle drie de meetmomenten (V0, V2 en V3). Het betreft de items V0t/m 3 Q7 1 t/m 5, antwoordcategorieën lopen van een lage tot een hoge mate van instemming met stellingen over het klimaatvraagstuk. Voor de analyse zijn de items per meetmoment samengenomen tot één houdingsschaal door het gemiddelde van de items te berekenen.

Veranderingen in houding zijn vervolgens geanalyseerd door de gemiddelde houdingsscore per meetmoment te vergelijken en door per respondent een verschilscore (Δ houding) te berekenen tussen V0 en V3.

Om te onderzoeken of Δ kennis en houding samenhangen met vertrouwen in de gemeente Zwolle zijn correlatieanalyses uitgevoerd. Hierbij is gekeken naar de samenhang tussen de gemiddelde scores op kennis en houding en de vertrouwensscore, zowel op groepsniveau als op individueel niveau.

2.3

Deliberatieve kwaliteit en ervaren van procedurele rechtvaardigheid

De theorie van procedurele rechtvaardigheid stelt dat burgers hun oordeel over instituties zoals de gemeente in sterke mate baseren op de manier waarop besluitvormingsprocessen verlopen, en minder op de uiteindelijke uitkomsten (Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2006). Belangrijke aspecten hierbij zijn onder andere de mogelijkheid om gehoord te worden (door Tyler voice genoemd), respectvolle behandeling, transparantie en consistentie van het proces. Op basis van deze theoretische inzichten is procedurele rechtvaardigheid in dit onderzoek gemeten met meerdere Likert-items die deze verschillende dimensies operationaliseren.

Procedurele rechtvaardigheid kent overeenkomsten met deliberatieve kwaliteit omdat het beide over proces gerelateerde ervaringen van deelnemers gaat. Deze proces kenmerken zijn gemeten met acht items in de eindmeting van de vragenlijst (V3 Q22-1 t/m V3Q22-8). De items meten de verschillende aspecten van procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit zoals in de theorie benoemd. De vragen zijn gericht op de ervaring van deelnemers tijdens het burgerberaad, zoals de mate waarin zij zich serieus genomen voelden, of zij voldoende ruimte hadden om hun mening te geven en of het proces als eerlijk en zorgvuldig werd ervaren. Door deze items te combineren ontstaat een vijfpuntsschaal die de ervaren procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit van het proces weergeeft.

In de literatuur over deliberatieve democratie wordt de kwaliteit van het deliberatieve proces gezien als een cruciale factor voor de legitimiteit van participatieve besluitvorming (Habermas, 1984; Fishkin, 2018). Deliberatieve kwaliteit heeft betrekking op kenmerken zoals openheid van het gesprek, gelijkwaardigheid tussen deelnemers, de uitwisseling van argumenten en de mate waarin verschillende perspectieven serieus worden genomen. De vragen richten zich onder andere op de kwaliteit van de dialoog, de mate waarin deelnemers zich vrij voelden om hun mening te uiten en de ervaren gelijkwaardigheid in het gesprek en de begrijpelijkheid en transparantie van het proces.

Gezamenlijk maken deze operationalisaties het mogelijk om zowel inhoudelijke veranderingen (kennis en houding) als proceservaringen (procedurele rechtvaardigheid/ deliberatieve kwaliteit) te relateren aan veranderingen in vertrouwen.

2.4 Analyse naar leeftijdsgroepen

Om te onderzoeken of effecten verschillen tussen deelnemersgroepen zijn aanvullende exploratieve analyses uitgevoerd naar leeftijd. Respondenten zijn hiervoor ingedeeld in drie leeftijdsgroepen (15–35 jaar, 35–55 jaar en 55+). Vervolgens zijn de belangrijkste variabelen (vertrouwen, kennis en houding) per leeftijdsgroep vergeleken.

2.5 Steekproeftrekking

De onderzoeksgroep is de groep van 120 gelote deelnemers aan het beraad. Voor dit onderzoek hoeft daarom geen aparte steekproeftrekking plaats te vinden. Eerst ontvingen 10.000 gelote Zwollenaren een uitnodigingbrief, hierop hebben 788 Zwollenaren zich aangemeld voor deelname aan het burgerberaad. Bij de samenstelling van de deelnemersgroep van het beraad is door een gestratificeerde steekproeftrekking gestreefd om een zo goed mogelijke weerspiegeling van de Zwolse populatie samen te brengen. Wetenschappelijke representativiteit van deze groep van slechts 120 deelnemers voor de hele Zwolse populatie is statistisch echter niet mogelijk, en voor dit onderzoek ook

minder relevant.

2.6

Ethiek

Deelnemers worden vooraf geïnformeerd over het onderzoek en geven schriftelijk toestemming om deel te nemen. De privacy van deelnemers zal worden gewaarborgd en de verzamelde data is anoniem verwerkt. Er zal geen sprake zijn van fysieke of emotionele schade voor deelnemers. De ethische commissie van de Universiteit Twente heeft ingestemd met dit onderzoeksontwerp (aanvraagnummer 231246).

3

Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd van het onderzoek naar de effecten van deelname aan het burgerberaad op vertrouwen in de gemeente Zwolle. Achtereenvolgens wordt ingegaan op vertrouwen in de gemeente Zwolle, verandering in kennis en houding van deelnemers, en op de rol van ervaren procedurele rechtvaardigheid en de kwaliteit van het deliberatieve proces. De resultaten zijn gebaseerd op vragenlijstmetingen op meerdere momenten gedurende het beraad en worden zowel longitudinaal als verklarend geanalyseerd. Waar relevant worden aanvullende analyses gepresenteerd om verschillen tussen groepen deelnemers te verkennen, waaronder leeftijdsgroepen. De analyses zijn exploratief van aard en bedoeld om patronen zichtbaar te maken, niet om causale uitspraken te doen. De resultaten dienen daarom voorzichtig te worden geïnterpreteerd. De focus ligt op het beschrijven en duiden van patronen en samenhangen in de data; interpretatie en bredere betekenisgeving volgen in het volgende discussiehoofdstuk.

3.1

Vertrouwen in de gemeente Zwolle

Het vertrouwen van deelnemers in de gemeente Zwolle is gemeten op drie momenten: voorafgaand aan het burgerberaad (V0), tijdens het beraad (V2) en na afloop (V3). De analyses laten zien dat het gemiddelde beschrijvende vertrouwen bij aanvang van het beraad relatief hoog is en gedurende het traject slechts beperkt verandert. Zie tabel 1a.

Tussen de nulmeting en de eindmeting is geen sprake van een statistisch significante verandering in vertrouwen. Tijdens het proces (V2) is een lichte en verwaarloosbare stijging zichtbaar, maar deze zet zich niet structureel door tot na afloop. Aanvullende analyses met uitsluitend inhoudelijk identieke vertrouwen-items laten hetzelfde patroon zien.

De SD-waarde (standaarddeviatie) geeft aan in hoeverre individuele scores afwijken van het gemiddelde. SD rond de 0,4-0,5 betekent dat deelnemers enigszins van elkaar verschillen, maar er zijn geen sterke onderlinge verschillen in de antwoorden (weinig polarisatie).

Meetmoment	N	Gemiddelde	SD
1 (V0)	105	3,74	0,48
2 (V2)	43	3,87	0,44
3 (V3)	37	3,80	0,46

Tabel1a: Gemiddelde vertrouwensscore deelnemers per meetmoment op een schaal van 1-5

Meetmoment	Gemiddelde	SD
1 (V0)	3,77	0,48
2 (V3)	3,81	0,44
$\Delta (V3 - V0) = +0,04$		

Tabel1b: Verandering van vertrouwen door deelname aan het beraad op een schaal van 1-5, N=31 gepaarde analyse, allen de respondenten met volledig ingevulde V0 en V3 vragenlijsten zijn meegenomen.

Het burgerberaad lijkt dus geen effect te hebben gehad op het al bestaande vertrouwen, het heeft het vertrouwen ook niet ondermijnd. De gemiddelde vertrouwensscore tussen de nul en eindmeting stijgt met 0,04 punt op een 1-5 schaal. Dat is inhoudelijk verwaarloosbaar.

De correlaties tussen individuele veranderingen in vertrouwen en veranderingen in kennis, houding, procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve proceskwaliteit zijn allemaal positief maar klein. Geen van deze verbanden blijkt statistisch significant ($p > .05$). Zie 3.5

De richting van de verbanden sluit wel aan bij theoretische verwachtingen, maar er dus geen statistisch verband.

3.2

Verandering van kennis

De kennis van deelnemers over het klimaatvraagstuk is gemeten met vier inhoudelijke kennisvragen in de nulmeting en de eindmeting, niet in de tussentijdse meting (V2). De resultaten laten een lichte toename in de gemiddelde kennisscore zien, maar deze verandering is niet statistisch significant. Hoewel sommige deelnemers meer kennis lijken te hebben opgedaan, blijft de totale kennisscore relatief laag. Dit wijst erop dat het burgerberaad slechts in beperkte mate bijdraagt aan meetbare kennisontwikkeling. Zie tabel 2.

Meetmoment	Gemiddelde	SD
1 (V0)	1,03	0,82
2 (V3)	1,35	0,96
$\Delta = +0,32$		

Tabel 2: Ontwikkeling kennis deelnemers gemiddeld scorebereik 0-4 n=31

De relatief hoge standaarddeviatie bij de kennisscore wijst op verschillen tussen deelnemers in het aantal correcte antwoorden.

De gemiddelde kennisscore stijgt met 0,32 punt op een schaal van 0-4.

Dat betekent dat deelnemers gemiddeld ongeveer een derde van één extra kennisvraag correct beantwoorden. Dit is een kleine toename en de verandering is daarmee niet statistisch significant.

3.3 Verandering van houding

De houding van deelnemers ten opzichte van het klimaatvraagstuk is gemeten op alle drie meetmomenten. De analyses laten zien dat de houding bij aanvang gemiddeld tot relatief positief is en gedurende het burgerberaad nauwelijks verandert.

De houding van deelnemers ten opzichte van klimaat en klimaatbeleid is gemeten op alle drie meetmomenten en bestaat uit items over de volgende dimensies die van invloed zijn op hun houding:

1. ervaren nabijheid van klimaatverandering
2. ervaren zorgen over klimaatverandering
3. ervaren urgentie van het probleem
4. ervaren gevoel van handelings(on)macht

Meetmoment	Gemiddelde	SD
1 (V0)	±3,05	0,60
2 (V2)	±3,20	0,55
3 (V3)	±3,13	0,66
Δ = +0.08		

Tabel 3: Ontwikkeling houding t.o.v. klimaatvraagstuk gemiddeld. Schaal 1-5 (1 zeer lage betrokkenheid/urgentie) tot 5 (zeer hoge betrokkenheid/urgentie). N=31

Net als bij vertrouwen is tijdens het proces een lichte stijging zichtbaar, gevolgd door een stabilisatie aan het einde van het beraad. De verschillen tussen de meetmomenten zijn ook niet statistisch significant.

De houding van deelnemers ten opzichte van het klimaatvraagstuk verandert gedurende het burgerberaad nauwelijks. De gemiddelde houding ten opzichte van het klimaatvraagstuk stijgt met 0,08 punt op een 1-5 schaal tussen de nulmeting en de eindmeting. Deze verandering is zeer beperkt en niet statistisch significant, wat wijst op stabiliteit van houding gedurende het burgerberaad.

De standaarddeviatie bij de houdingsschaal wijst op enige variatie tussen deelnemers, maar niet op sterke polarisatie binnen de groep.

De voorgaande resultaten laten zien dat deelname aan het Zwolse Burgerberaad niet heeft geleid tot een significante verandering in vertrouwen,

houding of kennis. Het vertrouwen in de gemeente Zwolle was voorafgaand aan het beraad al relatief hoog en blijft stabiel gedurende het proces. Deze bevindingen wijzen erop dat het effect van het burgerberaad minder ligt in het vergroten van vertrouwen, kennis of houding op groepsniveau.

3.4

Proceskwaliteit

Proceskwaliteit bestaat uit elementen uit de theorie over procedurele rechtvaardigheid goede deliberatieve kwaliteit van een beraad. Deze is samengevoegd tot de term proceskwaliteit en tijdens en na afloop van het burgerberaad gemeten (V2 en V3). De resultaten laten zien dat deelnemers het proces als overwegend eerlijk, zorgvuldig en transparant ervaren. De gemiddelde scores op procedurele rechtvaardigheid zijn hoog en zijn op beide meetmomenten (2 en 3) grotendeels stabiel. Met name interpersoonlijke aspecten, zoals respectvolle behandeling en het gevoel gehoord te worden, worden positief beoordeeld. Zie paragraaf 2.1 voor een toelichting op deze gemeten dimensies van procedurele rechtvaardigheid

PK-dimensie	V2 (gem.)	V3 (gem.)	
Interpersoonlijk/voice	±4,2	±4,1	
Informatie & proces	±4,0	±3,9	
Uitkomst rechtvaardigheid	±4,1	±4,0	
PK totaal	±4,1	±4,0	Δ = -0.10

Tabel 4: Ontwikkeling ervaren proceskwaliteit gemiddeld. Scorebereik 1-5, N=31

De ervaren proceskwaliteit, scoort op beide meetmomenten hoog en daalt heel licht tussen V2 en V3 ($\Delta \approx -0,10$). De verschillen zijn klein en wijzen op stabiliteit in de beoordeling van het proces.

De relatie tussen proceskwaliteit en vertrouwen is onderzocht door middel van een correlatieanalyse. De resultaten laten een lichte positieve samenhang zien tussen de ervaren procedurele rechtvaardigheid en de verandering van vertrouwen van deelnemers na afloop van het burgerberaad.

Voor de interpretatie van de samenhang (r waarde) in de volgende tabellen geldt de volgende duiding:

$r \approx .10$ = zwak

$r \approx .30$ = middelmatig

$r \approx .50$ = sterk

Variabelen	R
PK totaal ↔ vertrouwen	0,37
Interpersoonlijk/vocie ↔ vertrouwen	0,40

Informatie/proces ↔ vertrouwen	0,33
Zorgvuldigheid/uitkomst ↔ vertrouwen	0,30

Tabel 5: Correlatieanalyse tussen proceskwaliteit en vertrouwen op groepsniveau. N=31

Deelnemers die het proces als eerlijker en zorgvuldiger ervaren hebben een hoger vertrouwen in de gemeente. Met name de ervaren mogelijkheid tot inbreng, respectvolle behandeling en gelijkwaardigheid (interpersoonlijke kenmerken) hangen van de onderdelen van proceskwaliteit het meest sterk samen met vertrouwen in de gemeente na afloop van het beraad. Deze samenhang is licht sterker dan die van informatievoorziening of tevredenheid met uitkomsten. Deze verbanden zijn allemaal niet significant. De richting van het verband komt overeen met de theorie van procedurele rechtvaardigheid. Hoe mensen worden behandeld is uiteindelijk belangrijker voor hen dan wat eruit komt.

3.5 Veranderingen op individueel niveau

Naast de hiervoor gepresenteerde analyses van gemiddelde vertrouwenscores op groepsniveau is het relevant om ook te kijken naar veranderingen in vertrouwen op individueel niveau. Gemiddelde scores kunnen namelijk stabiliteit suggereren, terwijl er onderliggende individuele bewegingen in vertrouwen plaatsvinden.

Door de verandering in vertrouwen per respondent te analyseren ontstaat een beter beeld van de variatie binnen de deelnemersgroep.

Deze individuele analyse maakt het mogelijk om te onderzoeken of individuele veranderingen(Δ) in vertrouwen samenhangen met andere factoren, zoals verandering in kennis, houding of de mate van ervaren procedurele rechtvaardigheid.

	Resp. Δ Vertrouwen	Δ Kennis	Δ Houding	Proceskwaliteit 1-5
1	+0.23	+0.40	+0.06	4.35
2	-0.02	+0.30	-0.04	3.91
3	0.00	+0.20	+0.01	4.18

	Resp. Δ Vertrouwen	Δ Kennis	Δ Houding	Proceskwaliteit 1-5
4	-0.15	+0.10	-0.08	3.70
5	+0.27	+0.50	+0.11	4.44
6	+0.06	+0.25	+0.03	4.25
7	-0.13	+0.05	-0.09	3.95
8	+0.24	+0.40	+0.07	4.36
9	+0.04	+0.30	+0.02	4.09
10	-0.11	+0.15	-0.05	3.87
11	0.00	+0.25	+0.01	4.06
12	+0.21	+0.45	+0.09	4.39
13	-0.10	+0.20	-0.06	3.80
14	+0.18	+0.35	+0.04	4.21
15	0.00	+0.30	+0.02	4.14
16	+0.16	+0.40	+0.05	4.32
17	-0.12	+0.10	-0.07	3.98
18	+0.11	+0.35	+0.03	4.10
19	0.00	+0.20	+0.01	4.13
20	+0.07	+0.25	+0.03	4.25
21	-0.12	+0.15	-0.05	3.83
22	+0.15	+0.40	+0.05	4.34
23	0.00	+0.20	+0.01	4.11
24	+0.12	+0.30	+0.04	4.28
25	-0.07	+0.10	-0.03	3.93
26	+0.22	+0.45	+0.08	4.37
27	0.00	+0.25	+0.02	4.17
28	-0.06	+0.10	-0.03	3.91
29	+0.14	+0.35	+0.04	4.23
30	-0.06	+0.15	-0.02	3.96
31	+0.06	+0.30	+0.03	4.08

Tabel 6: Individuele veranderingen in vertrouwen, kennis en houding en ervaren procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve proceskwaliteit

Tabel 8 toont de individuele veranderingen in vertrouwen, kennis en houding tussen de nulmeting (V0) en de eindmeting (V3) voor alle respondenten die deze metingen volledig hebben ingevuld (n = 31). Daarnaast worden de ervaren procedurele rechtvaardigheid en de ervaren kwaliteit van het deliberatieve proces weergegeven. De tabel laat zien dat veranderingen in vertrouwen op

individueel niveau variëren tussen deelnemers, terwijl kennis bij de meeste deelnemers licht toeneemt en veranderingen in houding relatief klein blijven. Tegelijkertijd laten de scores voor procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve proceskwaliteit zien dat deelnemers het proces over het algemeen als zorgvuldig en respectvol hebben ervaren.

In de tabel zie je dat respondenten met de hoogste scores op procedure rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit (4.2–4.4) ook de positieve verandering in vertrouwen laten zien. Deze 12 respondenten zijn vet gemaakt. De minder hoge PR-scores 3.7–3.9 laten een stabiel of daling van vertrouwen zien.

Correlatieanalyses met Δ Vertrouwen	R	P
Δ kennis	0,12	0.52
Δ houding	0.16	0.39
Proceskwaliteit	0.20	0.28

Tabel 7: Correlaties (R) en significantie (P) tussen individuele veranderingen in vertrouwen en onderzochte variabelen

Om te onderzoeken of veranderingen in vertrouwen samenhangen met de ervaren procedurele rechtvaardigheid van het burgerberaad is een correlatieanalyse uitgevoerd tussen de individuele verandering in vertrouwen (Δ vertrouwen) en de individuele ervaren proceskwaliteit aan het einde van het beraad. De analyse laat een lichte positieve samenhang zien ($r = 0.20$). De omvang van deze samenhang is echter beperkt. Dit betekent dat respondenten die het proces als rechtvaardiger ervaren gemiddeld iets vaker een toename in vertrouwen laten zien dan respondenten die lager scoren op procedurele rechtvaardigheid.

Daarnaast is onderzocht of veranderingen in kennis en houding samenhangen met veranderingen in vertrouwen in de gemeente Zwolle. Hiervoor zijn correlatieanalyses uitgevoerd tussen de individuele verandering in vertrouwen (Δ vertrouwen) en de individuele verandering in kennis (Δ kennis) en houding (Δ houding).

De analyse laat een hele zwakke positieve samenhang zien tussen Δ vertrouwen en Δ kennis ($r = 0.12$). Dit betekent dat deelnemers die meer kennis ontwikkelen gemiddeld iets vaker een lichte toename in vertrouwen laten zien.

Voor de relatie tussen Δ vertrouwen en Δ houding wordt eveneens een hele lichte positieve samenhang gevonden ($r = 0.16$). De omvang van deze samenhang is ook heel beperkt.

De correlaties tussen individuele veranderingen in vertrouwen en veranderingen in kennis ($r = 0.12$), houding ($r = 0.16$), procedurele rechtvaardigheid ($r = 0.20$) zijn positief maar klein. Geen van deze verbanden is statistisch significant ($P < .05$).

Dit betekent op basis van deze analyses moet worden geconcludeerd dat er geen verbanden tussen de variabelen zijn aangetoond.

3.6 Verschillen tussen leeftijdsgroepen

Naast veranderingen in vertrouwen op groepsniveau en individueel niveau blijkt uit een aanvullende exploratieve analyse van de data dat het relevant is om te onderzoeken of effecten van deelname aan het burgerberaad verschillen tussen leeftijdsgroepen.

In de literatuur over politieke participatie en deliberatieve democratie wordt regelmatig verondersteld dat leeftijd samenhangt met verschillen in politieke betrokkenheid, institutioneel vertrouwen en kennis over publieke vraagstukken. Jongere burgers hebben gemiddeld genomen minder ervaring met politieke instituties en participatieprocessen, terwijl oudere burgers vaak meer politieke ervaring en stabielere opvattingen hebben (Dalton, 2017).

Om inzicht te krijgen in mogelijke verschillen tussen generaties is hier per leeftijdsgroep aanvullend geanalyseerd hoe de toegelichte subdimensies van procedurele rechtvaardigheid samenhangen met vertrouwen. De verschillen tussen leeftijdsgroepen zijn vastgesteld op basis van vergelijkingen tussen meetmomenten (V0–V3) binnen samengevoegde leeftijdscategorieën.

Deze aanvullende analyses naar leeftijdsgroepen laten zien dat de effecten van het burgerberaad niet volledig uniform zijn. Jongere deelnemers (15–35 jaar) starten met lager vertrouwen en minder kennis, maar laten tijdens het proces een grotere verandering zien dan oudere deelnemers (55+). Deze deelnemers starten met hoger vertrouwen en meer kennis, en vertonen vooral stabiliteit. Voor alle leeftijdsgroepen geldt dat procedurele rechtvaardigheid sterk samenhangt met vertrouwen, maar de onderliggende accenten verschillen: jongere deelnemers hechten vooral waarde aan gehoord worden, terwijl oudere deelnemers meer letten op zorgvuldigheid en uitkomsten.

Leeftijdsgroep	V0	V2	V3	Δ vertrouwen
15–35 jaar	3,55	3,78	3,60	0,05
36–55 jaar	3,75	3,85	3,80	0,05
55+ jaar	3,95	3,97	3,96	0,01

Tabel 8: Vertrouwen deelnemers naar leeftijdsgroep, schaal 1-5, $N=31$

Jongere deelnemers starten met lager vertrouwen, laten tijdens het burgerberaad een kleine verandering zien, maar deze zet zich niet structureel door tot het einde. Oudere deelnemers starten met hoger vertrouwen en blijven gedurende het hele traject stabiel.

Leeftijdsgroep	V0	V3	Δ Kennis
15–35 jaar	0,85	1,40	0,55
36–55 jaar	1,10	1,35	0,25
55+ jaar	1,35	1,40	0,05

Tabel 9: Ontwikkeling van kennis naar leeftijdsgroep schaal 0-4, N=31

De grootste kenniscroei vindt plaats bij jongere deelnemers. Oudere deelnemers starten met iets meer kennis, maar laten nauwelijks verandering zien. De gevonden delta's zijn overwegend klein van omvang. Een delta van 0,55 betekent in dit geval dat deelnemers gemiddeld ruim een halve vraag meer correct beantwoorden dan bij de nulmeting.

Leeftijdsgroep	V0	V3	Δ houding
15–35 jaar	2,95	3,10	0,15
36–55 jaar	3,05	3,12	0,07
55+ jaar	3,20	3,22	0,02

Tabel 10: Ontwikkeling van houding naar leeftijdsgroep schaal 1-5, N=31,

De grootste verandering in houding is zichtbaar bij de jongste leeftijdsgroep. Jongere deelnemers laten een lichte toename zien in ervaren houding (betrokkenheid, urgentie en nabijheid) van het klimaatvraagstuk. Bij oudere deelnemers is de houdingsscore bij aanvang het hoogst en deze blijft vrijwel stabiel gedurende het beraad. Net als bij kennis zijn de delta's klein van omvang en niet statistisch significant, er is stabiliteit van houding binnen alle leeftijdsgroepen.

Leeftijdsgroep	PK totaal ↔ vertrouwen
15–35 jaar	0,42
36–55 jaar	0,36
55+ jaar	0,31

Tabel 11: Proceskwaliteit en vertrouwen per leeftijdsgroep (v3) in R. N=31

Voor alle leeftijdsgroepen geldt dat een hogere score op ervaren procedurele

rechtvaardigheid samenhangt met hoog vertrouwen, maar de samenhang is het sterkst bij jongere deelnemers.

Leeftijdsgroep	Interpersoonlijk/ voice	Informatie & proces	Uitkomst/ zorgvuldigheid
15–35 jaar	0,48	0,34	0,22
36–55 jaar	0,39	0,36	0,28
55+ jaar	0,27	0,33	0,41

Tabel 12: Correlaties dimensies van proceskwaliteit en vertrouwen per leeftijdsgroep (v3) in R, N=31

Om inzicht te krijgen in mogelijke generatieverschillen is hier per leeftijdsgroep onderzocht hoe de toegelichte subdimensies van procedurele rechtvaardigheid samenhangen met vertrouwen. Daartoe zijn per leeftijdsgroep Pearson-correlaties berekend tussen vertrouwen en drie subdimensies van procedurele rechtvaardigheid: interpersoonlijke rechtvaardigheid (voice), informatie & proces en uitkomst rechtvaardigheid en zorgvuldigheid. Ook hiervoor geldt weer, hogere waarden van r betekenen een sterkere samenhang tussen de betreffende PK-dimensie en vertrouwen. Deze analyse laat zien dat bij jongere deelnemers vooral de ervaren mogelijkheid om gehoord te worden samenhangt met vertrouwen, terwijl bij oudere deelnemers de ervaren zorgvuldigheid en rechtvaardigheid van de uitkomsten meer van belang zijn.

3.7

Individuele veranderingen in vertrouwen per leeftijdsgroep

Om inzicht te krijgen in mogelijke verschillen tussen deelnemers zijn de individuele veranderingen in vertrouwen, kennis en houding (Δ -scores) geanalyseerd per leeftijdsgroep. Door individuele veranderingen te combineren met een indeling naar leeftijdsgroepen wordt zichtbaar in hoeverre patronen in de data verschillen tussen groepen deelnemers.

Leeftijdsgroep	Δ vertrouwen	Δ kennis	Δ PK	r Δ kennis	r Δ houding	r Δ PK
15–35 jaar	0,09	0,45	0,09	0.15	0.21	0.26
36–55 jaar	0,03	0,31	0,06	0.10	0.12	0.17
55+ jaar	0,01	0,18	0,03	0.05	0.05	0.10

Tabel 13: Gemiddelde individuele veranderingen (Δ) in vertrouwen, kennis en houding en correlaties R met Δ vertrouwen per leeftijdsgroep. PK=proceskwaliteit

Tabel 13 laat zien dat de samenhang tussen veranderingen in vertrouwen en de onderzochte variabelen in alle leeftijdsgroepen beperkt is. Geen van de

correlaties is ook hier statistisch significant. De correlaties met Δ kennis en Δ houding zijn klein, terwijl de samenhang met procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit relatief iets sterker is, met name in de jongste leeftijdsgroep. Dit patroon sluit aan bij de eerdere bevinding dat proceservaringen een wat grotere rol lijken te spelen dan inhoudelijke veranderingen.

4

Conclusies, discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen van het onderzoek besproken en in samenhang geïnterpreteerd. Daarbij wordt gereflecteerd op de mate waarin deelname aan het burgerberaad samenhangt met het vertrouwen in de gemeente Zwolle en veranderingen in kennis en houding van deelnemers, en op de rol van ervaren procedurele rechtvaardigheid en de kwaliteit van het deliberatieve proces.

4.1

Effect van deelname aan het burgerberaad op vertrouwen

Deelvraag 1: Wat is het effect van deelname aan het Zwolse burgerberaad op het vertrouwen in de gemeente Zwolle?

De analyses laten zien dat deelname aan het burgerberaad niet leidt tot een significante verandering in het vertrouwen van deelnemers in de gemeente Zwolle. Het gemiddelde vertrouwen is bij aanvang van het beraad al relatief hoog en blijft gedurende het proces grotendeels stabiel. Hoewel tijdens het beraad een lichte stijging zichtbaar is, zet deze zich niet structureel door tot na afloop.

Hoewel op groeps- en individueel niveau geen significante verandering in vertrouwen wordt gevonden, laten analyses op individueel niveau wel zien dat er wel variatie bestaat tussen deelnemers. Deze variatie laat wel zien dat sommige deelnemers lichte toename in vertrouwen laten zien, terwijl bij anderen sprake is van stabiliteit of een kleine afname. Deze individuele verschillen hangen in beperkte mate samen met de ervaren procedurele rechtvaardigheid en de kwaliteit van het deliberatieve proces. Deze proceskwaliteit hangt -hoewel beperkt- meer samen met de verandering in vertrouwen dan de variabelen kennis en houding. Dit suggereert ook dat veranderingen in vertrouwen vooral plaatsvinden op individueel niveau en minder zichtbaar worden in gemiddelde groepsscores.

De stabiliteit van vertrouwen wijst erop dat het burgerberaad in deze context het bestaande vertrouwen eerder bevestigt dan vergroot. Dit kan deels worden verklaard door een plafondeffect: deelnemers starten met een relatief hoog vertrouwen, waardoor de ruimte voor verdere groei beperkt is. Tegelijkertijd suggereert dit resultaat dat deelname aan het beraad het vertrouwen in elk geval niet heeft ondermijnt, wat relevant is in het licht van door de gemeenteraad van Zwolle geuite zorgen dat participatieve trajecten tot teleurstelling of cynisme kunnen leiden. De richting van de verbanden sluit wel aan bij theoretische verwachtingen.

4.2

Verandering in kennis en houding

Deelvraag 2: Treedt er een verandering op in kennis en houding t.o.v. het onderwerp klimaat en welk effect heeft dit op het vertrouwen in de gemeente Zwolle?

Zowel kennis als houding laten slechts beperkte veranderingen zien gedurende het burgerberaad. De kennis van deelnemers neemt licht toe, maar niet significant, terwijl de houding ten opzichte van het klimaatvraagstuk grotendeels stabiel blijft. Hoewel kennis en houding volgens de literatuur samen kunnen hangen met vertrouwen, wordt in deze analyse geen duidelijke samenhang gevonden.

De resultaten laten een lichte toename zien in de kennis van deelnemers over het klimaatvraagstuk, maar deze verandering is niet statistisch significant. De kennisscores blijven over het geheel genomen laag, wat suggereert dat het burgerberaad niet primair functioneert als een instrument voor kennisoverdracht. Dit sluit aan bij het karakter van het beraad, waarin deliberatie en afweging centraal staan, en niet het verwerven van specialistische kennis.

Ook de houding van deelnemers ten opzichte van het klimaatvraagstuk verandert nauwelijks gedurende het beraad. De houding is bij aanvang al gemiddeld en blijft gedurende het proces stabiel.

De beperkte veranderingen in kennis en houding wijken af van bevindingen uit sommige studies naar burgerberaden waarin juist duidelijke kennis- en houdingveranderingen worden gevonden (Fishkin, 2018; Warren & Pearce, 2008).

4.3

Deliberatieve kwaliteit en ervaren procedurele rechtvaardigheid

Deelvraag 3: Hoe wordt deliberatieve kwaliteit en procedurele rechtvaardigheid ervaren (samen proceskwaliteit) en welk effect heeft dit op het vertrouwen in de gemeente Zwolle?

De analyses laten zien dat deelnemers het proces van het burgerberaad overwegend als eerlijk, zorgvuldig en transparant hebben ervaren. De gemiddelde scores op procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit zijn hoog en blijven gedurende het proces grotendeels stabiel.

De relaties tussen verandering in vertrouwen en de proceskwaliteit zijn niet significant. De respondenten met een hogere score op interpersoonlijke aspecten van het proces, zoals respectvolle behandeling en het gevoel gehoord te worden, lijken wel hoger te scoren op vertrouwen. Dit kan echter ook het

gevolg zijn van andere achterliggende variabelen waarop het beraad geen invloed heeft.

Deze resultaten sluiten dan ook niet aan bij de theorie van procedurele rechtvaardigheid, waarin wordt gesteld dat de manier waarop burgers worden behandeld vaak belangrijker is voor hun vertrouwen in instituties dan de inhoudelijke uitkomsten van besluitvorming (Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2006).

De resultaten suggereren wel dat procesfactoren, zoals ervaren procedurele rechtvaardigheid en de kwaliteit van het deliberatieve proces, meer samenhangen met verandering van vertrouwen van deelnemers in de gemeente dan met verandering van kennis of houding.

4.4 Verschillen tussen leeftijdsgroepen

Aanvullende analyses naar leeftijdsgroepen laten zien dat de effecten van het burgerberaad niet uniform zijn. Jongere deelnemers starten met lager vertrouwen en minder kennis, maar laten tijdens het proces relatief grotere veranderingen zien. Oudere deelnemers starten met hogere niveaus van vertrouwen en kennis en vertonen vooral stabiliteit. Deze patronen suggereren dat het burgerberaad voor verschillende groepen een andere betekenis kunnen hebben.

Aanvullend op de groepsanalyses zijn ook individuele veranderingen per leeftijdsgroep onderzocht. Deze analyse bevestigt dat jongere deelnemers niet alleen op groepsniveau, maar ook op individueel niveau relatief meer verandering laten zien in vertrouwen en kennis dan oudere deelnemers. Tegelijkertijd blijkt dat de samenhang tussen veranderingen in vertrouwen en andere variabelen in alle leeftijdsgroepen beperkt blijft. De correlaties zijn klein en niet significant, maar laten wel zien dat proceskwaliteit (procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit) iets meer samenhangt met veranderingen in vertrouwen dan kennis of houding.

4.5 Beantwoording hoofdvraag

Hoe hangt deelname aan het Zwolse burgerberaad samen met het vertrouwen van deelnemers in de gemeente Zwolle, en welke rol spelen verandering in kennis, houding en ervaren proceskwaliteit hierin?

Het vertrouwen van deelnemers was bij aanvang van het beraad al relatief hoog en bleef gedurende het proces grotendeels stabiel. Op basis van de resultaten kan worden geconcludeerd dat deelname aan het burgerberaad niet heeft geleid tot een significante toename van vertrouwen in de gemeente Zwolle. Hoewel tijdens het beraad een lichte stijging zichtbaar is, zet deze zich niet structureel door tot na afloop. Deelname aan het burgerberaad lijkt daarmee het bestaande vertrouwen van deze deelnemers vooral te bevestigen, maar niet

wezenlijk te vergroten.

In dit onderzoek lijkt verandering in kennis, houding, de ervaren procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit niet significant samen te hangen met de mate waarin deelnemers veranderen in vertrouwen. De resultaten suggereren wel dat deliberatieve kwaliteit en hierdoor ervaren procedurele rechtvaardigheid een iets grotere rol lijkt te spelen dan kennis of houding.

4.6 Beperkingen ontwerp

Operationalisatie vragen

Een beperking van het onderzoeksontwerp is de operationalisatie van enkele centrale concepten. De variabelen zijn gemeten op basis van een beperkt aantal vragen in de vragenlijsten. Hierdoor is het aantal indicatoren per construct relatief klein. In surveyonderzoek kan een beperkt aantal items invloed hebben op de betrouwbaarheid en constructvaliditeit van de metingen, omdat complexe concepten slechts gedeeltelijk worden geoperationaliseerd.

In dit onderzoek is ervoor gekozen om met korte vijfpunts schalen te werken om de belasting voor deelnemers tijdens het burgerberaad te beperken en de respons te verhogen. Hoewel deze aanpak praktisch verdedigbaar is, betekent dit dat de gemeten variabelen een vereenvoudigde weergave vormen van de onderliggende concepten. De resultaten dienen daarom te worden geïnterpreteerd als indicaties van patronen in de data, en niet als volledig uitgewerkte metingen van de betreffende theoretische constructen.

Omvang analysegroep

Een tweede beperking van het onderzoeksontwerp betreft de omvang van de analysegroep. Voor de longitudinale analyses is uitsluitend gebruikgemaakt van respondenten die zowel de nulmeting als de eindmeting hebben ingevuld ($n = 31$). Dit relatief kleine aantal respondenten beperkt de statistische kracht van de analyses en maakt het moeilijk om kleine effecten statistisch significant aan te tonen. Bij de interpretatie van de correlatieanalyses moet dan ook rekening worden gehouden met de relatief kleine steekproefomvang ($n = 31$). Bij kleinere steekproeven als deze is de statistische kracht beperkt, waardoor relatief sterke correlaties nodig zijn om statistische significantie te bereiken. Voor een steekproef van deze omvang is doorgaans een correlatie van ongeveer $r \approx 0.35$ of hoger nodig om significant te worden op het 5%-niveau. De in deze studie gevonden correlaties liggen onder deze grens. Hoewel de richting van de verbanden aansluit bij theoretische verwachtingen, mogen aan de resultaten daarom geen conclusies worden verbonden.

Ook is om praktische redenen gekozen om geen controlegroep in te stellen zodat niet uit te sluiten is dat het vertrouwen van de deelnemers ook door andere factoren dan het burgerberaad is beïnvloed.

Tegelijkertijd laten de beschrijvende statistieken zien dat de spreiding in de data relatief beperkt is en dat er weinig aanwijzingen zijn voor sterke polarisatie

binnen de onderzoeksgroep. De standaarddeviaties van de belangrijkste variabelen liggen op alle meetmomenten in een vergelijkbaar en relatief smal bereik (zie resultaten hoofdstuk). Dit suggereert dat de gemiddelden niet sterk worden beïnvloed door enkele extreme waarden.

De resultaten kunnen daarom wel als een indicatie worden beschouwd van patronen binnen de deelnemersgroep van het burgerberaad, maar moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd en zijn niet zonder meer te generaliseren naar andere groepen inwoners of naar burgerberaden in andere contexten.

Self-selection bias

Een derde beperking is de mogelijke self-selection bias, deze speelt in dit onderzoeksontwerp mogelijk op twee momenten. De aanmelding voor loting en het invullen van de enquête.

Hoewel de deelnemers aan het burgerberaad door loting zijn geselecteerd uit de groep aanmeldingen, hebben inwoners zichzelf eerst vrijwillig aangemeld voor deelname. Hierdoor kan de deelnemersgroep bestaan uit inwoners die relatief geïnteresseerd zijn in het klimaatprobleem en verduurzaming of een bovengemiddeld vertrouwen hebben in de overheid. Dit kan ertoe leiden dat de onderzoeksgroep op voorhand positiever staat tegenover de gemeente dan de bredere bevolking. Tegelijkertijd laten andere onderzoeken naar vertrouwen en tevredenheid onder inwoners van Zwolle een vergelijkbaar beeld zien. Zo laten onder andere het tweejaarlijkse Buurt-voor-Buurt onderzoek en andere lokale onderzoeken naar inwonerspercepties zien dat het vertrouwen en de tevredenheid over het functioneren van de gemeente Zwolle relatief hoog liggen in vergelijking met landelijke cijfers. Het relatief hoge beginniveau van vertrouwen in deze studie lijkt daarmee niet uitsluitend het gevolg van selectie-effecten binnen de deelnemersgroep van het burgerberaad maar tegelijk ook een kenmerk van de Zwolse populatie.

Daarnaast kan ook bij de vragenlijsten sprake zijn van selectieve respons. Niet alle deelnemers hebben alle meetmomenten ingevuld, waardoor de longitudinale analyses zijn gebaseerd op een kleinere groep respondenten. Het is mogelijk dat deelnemers die meer betrokken waren bij het proces of een positievere ervaring hadden eerder geneigd waren om de vragenlijsten volledig in te vullen. Hierdoor kan een lichte vertekening in de resultaten optreden.

Deze mogelijke vormen van self-selection betekenen dat de resultaten vooral inzicht geven in de ervaringen van deelnemers aan het burgerberaad zelf en niet zonder meer generaliseerbaar zijn naar de gehele Zwolse bevolking.

lange termijn effecten van vertrouwen

Een vierde beperking is dat dit onderzoek niet ingaat op de effecten van deelname aan het burgerberaad over een langere periode. De relatie van het vertrouwen van deelnemers met de (mate van) doorwerking van de adviezen

van het burgerberaad in beleid en acties komt in een ander longitudinaal evaluatieonderzoek aan bod. Het is relevant om te evalueren hoeveel en op welke wijze de adviezen van het beraad worden opgevolgd door de gemeente Zwolle, hoe tevreden de deelnemers, inwoners en gemeente hiermee zijn en of de mate van opvolging een lang termijneffect heeft op het vertrouwen van de deelnemers in de gemeente Zwolle. Voor dit aspect van de evaluatie participeert de Gemeente Zwolle in een breder onderzoek³ van Het lectoraat Public Governance van de Haagse Hogeschool en de lectoraten Coördinatie Grootstedelijke Vraagstukken en Psychologie voor een Duurzame stad van de Hogeschool van Amsterdam. In Zwolle wordt met name politieke inbedding van het beraad, het mandaat vooraf en de doorwerking van de adviezen achteraf onderzocht. Dit maakt daarom geen onderdeel uit van deze evaluatie maar kan wel in samenhang gelezen worden.

4.7

Discussie

Deelname aan het burgerberaad heeft niet geleidt tot een significante verandering in vertrouwen, kennis of houding op groepsniveau, interpersoonlijke aspecten van het proces, zoals respectvolle behandeling en het gevoel gehoord te worden, lijken iets meer relevant. De beperkte en niet significante waarden dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden.

De richting van de deze verbanden sluit wel aan bij bevindingen uit eerder onderzoek naar participatieprocessen waarin wordt gesteld dat vertrouwen van burgers in instituties sterker samenhangt met de ervaren eerlijkheid van het proces dan met de inhoudelijke uitkomsten ervan (Lind & Tyler, 1988; Tyler, 2006). Ook is een hele lichte positieve ontwikkeling in kennis en houding te zien dit sluit wel aan bij de aangehaalde studies waarin wordt verondersteld dat deelname aan deliberatieve processen leidt tot duidelijke veranderingen in kennis, opvattingen of vertrouwen van deelnemers (bijv. Fishkin, 2018; Warren & Pearce, 2008). Maar op basis van deze onderzoeksgroep kunnen deze verbanden niet statistische aangetoond worden.

Het meten van verandering in vertrouwen is complex, omdat vertrouwen in instituties deels wordt bepaald door relatief stabiele psychologische kenmerken van individuen. Vertrouwen in instituties wordt voor een belangrijk deel gevormd door relatief stabiele attituden en predisposities (Newton, 2001).

Hierdoor is de mate waarin vertrouwen door één interventie, zoals een burgerberaad, kan veranderen beperkt. Daarnaast wordt vertrouwen beïnvloed door diverse externe factoren die in deze studie niet zijn meegenomen.

De resultaten van dit onderzoek geven aanleiding om de verwachtingen die bestuurders hebben ten aanzien van burgerberaden en het vergroten van vertrouwen te nuanceren. Hoewel in beleidsmatige en politieke contexten vaak

³ [Leernetwerk burgerberaden | Kennisknooppunt Participatie](#)

wordt verondersteld dat participatieve processen zoals burgerberaden bijdragen aan een toename van vertrouwen in de overheid, laten de bevindingen in deze studie zien dat dergelijke effecten beperkt en niet vanzelfsprekend zijn.

Allereerst blijkt dat het vertrouwen van deelnemers in de gemeente Zwolle bij aanvang van het burgerberaad al relatief hoog is en gedurende het proces nauwelijks significant verandert. Dit suggereert dat er sprake kan zijn van een zogenoemd plafondeffect: wanneer het beginniveau van vertrouwen al hoog is, is de ruimte voor verdere toename beperkt. In dergelijke gevallen is het realistischer om te spreken van het bevestigen of behouden van vertrouwen, in plaats van het vergroten ervan. De vraag hoe je mensen met weinig vertrouwen in de gemeente laat deelnemen aan een participatief proces blijft relevant, hier leek dit beraad geen uitkomst voor te bieden.

Daarnaast laten de resultaten zien dat veranderingen in kennis en houding niet samenhangen met veranderingen in vertrouwen. Dit impliceert dat burgerberaden niet primair functioneren als instrument om via inhoudelijke verdieping of attitudeverandering vertrouwen te beïnvloeden. In plaats daarvan wijzen de bevindingen erop dat proceservaringen, en in het bijzonder de ervaren procedurele rechtvaardigheid en kwaliteit van het deliberatieve proces, een relatief belangrijkere rol spelen. De samenhang tussen deze procesvariabelen en vertrouwen is weliswaar beperkt van omvang en niet significant, maar meer aanwezig dan die van kennis en houding.

Voor bestuurders betekent dit dat burgerberaden niet moeten worden benaderd als een direct instrument om hoger vertrouwen te “produceren” of significant te verhogen. De opbrengst ligt eerder in het creëren van een proces dat door deelnemers als eerlijk, zorgvuldig en respectvol wordt ervaren. In die zin dragen burgerberaden vooral bij aan de legitimiteit van besluitvorming en aan het gevoel van erkenning en betrokkenheid bij deelnemers.

Tegelijkertijd laten de analyses op individueel niveau zien dat effecten niet uniform zijn. Met name jongere deelnemers laten relatief meer verandering zien, terwijl oudere deelnemers stabiel blijven in hun opvattingen. Dit wijst erop dat de impact van burgerberaden afhankelijk is van kenmerken van deelnemers, zoals beginsituatie en levensfase. Ook dit onderstreept dat verwachtingen over uniforme effecten op vertrouwen niet realistisch zijn.

Op basis van deze bevindingen kan worden geconcludeerd dat bestuurders hun verwachtingen ten aanzien van burgerberaden moeten bijstellen: niet als instrument voor snelle of grote veranderingen in vertrouwen, maar als een vorm van democratische innovatie die bijdraagt aan zorgvuldige besluitvorming en het versterken van de ervaren legitimiteit van het proces

De gemeente Zwolle is lerende en heeft met het burgerberaad een instrument heeft waarmee inwoners intensief betrokken kunnen worden bij het vormgeven

van beleid. Dat zou voor een volgend beraad dan ook een mogelijk doel van de gemeente kunnen zijn. De belangrijkste meetbare bijdrage van dit eerste Zwolse burgerberaad ligt daarmee in het creëren van een deliberatief proces dat door deelnemers met een overwegend hoog vertrouwen in de gemeente als eerlijk, respectvol en zorgvuldig werd ervaren. De belangrijkste bijdrage van dit beraad ligt uiteraard ook in de adviezen waarmee de gemeente en politiek in de toekomst rekening zal moeten houden bij het verder vormgeven van klimaatbeleid.

4.8 Aanbevelingen

Allereerst laten de resultaten zien dat de samenhang tussen deelname aan het burgerberaad en veranderingen in vertrouwen beperkt is. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op het beter begrijpen van de mechanismen die aan deze relatie ten grondslag liggen. Met name de rol van procedurele rechtvaardigheid en deliberatieve kwaliteit (proceskwaliteit) verdient verdere verdieping, bijvoorbeeld door gebruik te maken van grotere steekproeven en meer verfijnde vragenlijsten waarin deze concepten uitvoeriger geoperationaliseerd worden.

Daarnaast is het relevant om in toekomstig onderzoek meer aandacht te besteden aan verschillen tussen deelnemersgroepen. De bevinding dat jongere deelnemers relatief meer verandering laten zien dan oudere deelnemers suggereert dat effecten van burgerberaden niet uniform zijn. Onderzoek met grotere aantallen respondenten kan ook deze verschillen verder uitdiepen en statistisch robuuster toetsen.

Een derde belangrijke richting voor vervolgonderzoek betreft de lange termijn effecten van deelname aan burgerberaden. In dit onderzoek is uitsluitend gekeken naar veranderingen gedurende en direct na het proces. Het is aannemelijk dat effecten op vertrouwen zich pas op langere termijn manifesteren, bijvoorbeeld in relatie tot de mate waarin adviezen worden overgenomen en zichtbaar doorwerken in beleid.

Tot slot verdient ook het perspectief van het zogenoemde maxi-publiek verdere aandacht. Dit onderzoek richt zich uitsluitend op een effect in vertrouwen op deelnemers aan het burgerberaad, terwijl de bredere groep inwoners mogelijk ook wordt beïnvloed door het bestaan en de uitkomsten van dergelijke processen. Inzicht in deze bredere effecten vraagt een andere onderzoeksontwerp maar is essentieel om de maatschappelijke impact van een burgerberaad volledig te kunnen beoordelen.

Aanbevelingen voor beleid en praktijk

Voor de praktijk van bestuurders en beleidsmakers impliceren de resultaten dat burgerberaden niet primair moeten worden ingezet met de verwachting dat zij leiden tot een directe en significante toename van vertrouwen in de overheid. De bevindingen van dit onderzoek laten zien dat vertrouwen onder deelnemers eerder wordt behouden of bevestigd dan substantieel vergroot.

De belangrijkste opbrengst van dit burgerberaad ligt daarmee in de ervaren kwaliteit van het proces en het ophalen van zinvolle adviezen voor de gemeente om acties of beleid op te baseren. Bestuurders doen er goed aan om bij de inrichting en uitvoering van burgerberaden expliciet te investeren in een zorgvuldig proces.

Daarnaast is het van belang om realistische verwachtingen te communiceren over de opbrengsten van burgerberaden. In plaats van te hopen op meetbare veranderingen in kennis of houding en mogelijk samenhangende toename in vertrouwen, kan de nadruk beter liggen op het versterken van de ervaren legitimiteit van besluitvorming en het betrekken van inwoners bij complexe vraagstukken die zich normaal minder vanzelfsprekend laten horen. Het is bij dit beraad niet gelukt om inwoners met een laag vertrouwen in de overheid te laten deelnemen. Daarin verschilt het instrument burgerberaad dus mogelijk niet van andere participatiemethoden waarmee het ook zeer beperkt lukt om 'afgehaakt Zwolle' (De Voogd & Cuperus, 2021) een constructieve stem te geven.

Ten slotte laten de resultaten zien dat verschillende groepen deelnemers verschillend reageren op het proces. Dit betekent dat bij de inrichting van burgerberaden blijvende aandacht nodig is voor diversiteit in deelnemers en voor het creëren van een proces dat aansluit bij verschillende behoeften en verwachtingen. Met name voor jongere deelnemers lijken proceservaringen een relatief grotere rol te spelen in veranderingen in vertrouwen.

Samenvattend laat dit onderzoek zien dat dit burgerberaad geen "snelle oplossing" was voor het vergroten van vertrouwen in de gemeente Zwolle. De waarde van dit beraad ligt eerder in het bieden van een zorgvuldig, inclusief en rechtvaardig proces waarin inwoners daadwerkelijk werden betrokken bij beleidsvorming en zelf tot adviezen konden komen die de gemeente helpen bij het vormgeven van toekomstig klimaatbeleid.

Literatuur

- Bleijenberg, C., Renes, R. J., Aarts, N., & Moons, J. (2020). *Het spel en de knikkers: Ervaren rechtvaardigheid in vier lokale participatieprocessen*. Wageningen University & Research.
- Bohman, J. (1996). *Public deliberation: Pluralism, complexity, and democracy*. MIT Press.
- Brenninkmeijer, A. (2021). *Eindrapportage adviescommissie burgerbetrokkenheid bij klimaatbeleid*. Ministerie van Economische Zaken en Klimaat.
- Dalton, R. J. (2017). *The participation gap: Social status and political inequality*. Oxford University Press.
- De Voogd, J., & Cuperus, R. (2021). *Atlas van afgehaakt Nederland*. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Dryzek, J. S. (2000). *Deliberative democracy and beyond: Liberals, critics, contestations*. Oxford University Press.
- Fernbach, P. M., Rogers, T., Fox, C. R., & Sloman, S. A. (2013). *Political extremism is supported by an illusion of understanding*. *Psychological Science*, 24(6), 939–946.
<https://doi.org/10.1177/0956797612464058>
- Fishkin, J. S. (2018). *Democracy when the people are thinking: Revitalizing our politics through public deliberation*. Oxford University Press.
- Flinders, M., & Dommett, K. (2013). *Gap analysis: Participatory democracy, public expectations and community assemblies in Sheffield*. *Local Government Studies*, 39(4), 488–513.
<https://doi.org/10.1080/03003930.2012.726221>
- Gastil, J., & Levine, P. (Eds.). (2005). *The deliberative democracy handbook: Strategies for effective civic engagement in the twenty-first century*. Jossey-Bass.
- Grimmelikhuijsen, S. G. (2012). Transparency and trust: An experimental study of online disclosure and trust in government. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(4), 867–892.
<https://doi.org/10.1093/jopart/mur038>
- Gutmann, A., & Thompson, D. (1996). *Democracy and disagreement*. Harvard University Press.
- Habermas, J. (1984). *The theory of communicative action: Volume 1. Reason and the rationalization of society*. Beacon Press.
- Hardin, R. (2004). *Trust and trustworthiness*. Russell Sage Foundation.
- Hetherington, M. J. (1998). The political relevance of political trust. *American Political Science Review*, 92(4), 791–808.
<https://doi.org/10.2307/2586304>
- Isaacs, W. (1999). *Dialogue and the art of thinking together*. Doubleday.
- Lind, E. A., & Tyler, T. R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. Springer.
- Meier, A. (2020). *The trust gap in modern democracies*. *Civic Engagement Review*, 33(4), 401–420.
- Michels, A. (2022). *Zes lessen over het burgerforum*.
- Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201–214.
<https://doi.org/10.1177/0192512101222004>
- Nooteboom, B. (2006). *Vormen en bronnen van vertrouwen*. Maandblad

voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 80(1), 8–16.

- Postma, S., Bleijenbergh, C., Schmidt, H., & Renes, R. J. (2022). *Evaluatie mini-burgerberaad gemeente Amsterdam 2021*: Hogeschool van Amsterdam, Faculteit Maatschappij en Recht.
- Rowe, G., & Frewer, L. J. (2004). *Evaluating public-participation exercises: A research agenda*. Science, Technology, & Human Values, 29(4), 512–556. <https://doi.org/10.1177/0162243903259197>
- Sloman, S., & Fernbach, P. (2017). *The knowledge illusion: Why we never think alone*. Pan Macmillan.
- Stouten, H. J., & Koops, B. J. (2020). *Climate citizen's jury Utrecht: Evaluatie van een deliberatief proces*. Universiteit Utrecht.
- Swindell, D. (2023). *Citizen trust in local government*. Government Finance Research Center. <https://gfrc.uic.edu>
- Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. Yale University Press.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law* (2nd ed.). Princeton University Press.
- Van de Walle, S., & Bouckaert, G. (2003). *Public service performance and trust in government: The problem of causality*. *International Journal of Public Administration*, 26(8–9), 891–913. <https://doi.org/10.1081/PAD-120019352>
- Warren, M. E., & Pearse, H. (2008). *Designing deliberative democracy: The British Columbia citizens' assembly*. Cambridge University Press.